STEEN HUIS MEURS

413|2019

HET VEN EINDHOVEN

CULTUURHISTORISCHE WAARDESTELLING

Mei 2019

↓ Huidige situatie van Het Ven. [Googlemaps]

INHOUD

	INLEIDING	5
1.	VOOROORLOGS EINDHOVEN	9
1.1	Eindhoven met de omliggende radiaalwegen: een langpotige spin	
1.2	Een opeenvolging aan uitbreidingsplannen	
1.3	De opzet van wijken als parochies	
1.4	Philips als volkhuisvester	
1.5	Het Ven: van gehucht naar stadswijk	
2.	NAOORLOGS EINDHOVEN	19
2.1	Wederopbouw en uitbreiding	
2.2	Van paraochiewijken naar groene stadsuitbreidingen	
2.3	Philips na de oorlog	
2.4	Totstandkoming ‘plan Strijp’	
2.5	De uitwerking van ‘plan Strijp’	
2.6	Latere ontwikkelingen	
3.	WAARDERING EN AANBEVELINGEN	43
3.1	Waardering	
3.2	Aanbevelingen	
	BRONNEN EN NOTEN	50
	COLOFON	51

↓ Het karakteristieke straatbeeld van de wijk Het Ven, in de Antony Moddermanstraat.

INLEIDING

Het Ven is een gedifferentieerd geheel, met een grote historische rijkdom en variëteit. Het begon als landelijk Strijp, waar een klein ven, een ondiep meer, de naamgever was van het gehucht Het Ven. Het gehucht zou in de twintigste eeuw uitgroeien tot stadswijk in het snelgroeiend Eindhoven. In de wijk zijn verschillende stedenbouwkundige idealen te herkennen. Zuidelijk van de Bredalaan - van oudsher een belangrijke ontsluitingsweg - ontstond een rooms-katholieke enclave, die zowel op stedenbouwkundig als sociaal-maatschappelijk vlak was georiënteerd op de Theresiakerk. Het noordelijk deel van de wijk werd als eerste Eindhovense bouwplan van ná de Tweede Wereldoorlog uitgevoerd op initiatief van Philips' Vereeniging Volkshuisvesting. Het ontwerp was van het gerenommeerde architectenbureau Brinkman & Van den Broek. Het plangebied, zoals in dit onderzoeksrapport aangeduid, is als duidelijke eenheid ingeklemd tussen de Bredalaan, de vanaf 1930 aangelegde uitvalsweg Noord Brabantlaan en het Jacob Oppenheimerpark aangelegd rond 1960. Het plangebied onderscheidt zich door de samenhangende groenaanleg, een zorgvuldige en functionele wijkopbouw met aandacht voor licht, lucht en ruimte, en een uitgesproken architectuurbeeld. Vanwege de vooruitstrevende, en daarmee nog ongebruikelijke toepassing van glaspartijen zoals de glazen windschermen, stond Het Ven al snel bekend als 'glaswijk'. In de afgelopen zeventig jaar hebben veranderingen plaats gevonden. De windschermen zijn bijvoorbeeld verdwenen, evenals de indertijd vernieuwende woningen voor 'ouden van dagen'. Toch staat het originele straat- en gevelbeeld voor een groot deel nog overeind.

Dit onderzoek naar de ruimtelijke en cultuurhistorische kwaliteit van het plangebied in Het Ven is uitgevoerd in opdracht van de Gemeente Eindhoven en Woonstichting 'thuis, die de woningen in bezit heeft. Het doel van het cultuurhistorisch onderzoek is tweeledig: enerzijds ten behoeve van het bestemmingsplan, anderzijds vanwege de vernieuwingsplannen die 'thuis voor de woningen heeft. Het plangebied staat op de cultuurhistorische waardekaart van de gemeente Eindhoven. Dit betekent dat bij toekomstige ontwikkelingen de cultuurhistorie in acht moet worden genomen. Bureau BouwhulpGroep heeft in 2009 onderzoek gedaan naar de mogelijkheden voor vernieuwing. De Loods Architecten en Adviseurs heeft recent testblokken opgeleverd die op duurzaamheidsvlak zijn verbeterd, waarmee echter van oorsprong beeldbepalende elementen verloren zijn gegaan. Ten behoeve van de vernieuwingsplannen is SteenhuisMeurs gevraagd om aanvullend cultuurhistorisch onderzoek te doen.

Door de verschillende waarden van het plangebied op een rij te hebben, wordt helder welke kwaliteiten het gebied heeft en waar het accent voor de herontwikkeling gelegd kan worden. Het onderzoek en de waardering richten zich op het niveau van de stedenbouw en architectuur (exterieur), niet op het niveau van de woningen (interieur). De waardering is gebaseerd op archief- en literatuuronderzoek en locatiebezoek. De waardering begint met een beschrijving van de ontwikkeling van het gebied in de grotere context van Eindhoven, de erfenis van Philips als volkshuisvester en Vereeniging Volkshuisvesting, de twintigste-eeuwse stedenbouwkundige en architectonische idealen en de totstandkoming en de uitwerking van het plangebied. Daarna worden de stedenbouwkundige en architectonische kenmerken van het gebied beschreven. Het onderzoek besluit met de immateriële, stedenbouwkundige en architectonische waardes van de buurt en met enkele aanbevelingen voor de toekomst.

SteenhuisMeurs, mei 2019

HISTORISCHE CONTEXT

↓ Detail van topografische kaart van Eindhoven en omgeving, circa 1905. [topotijdreis.nl]

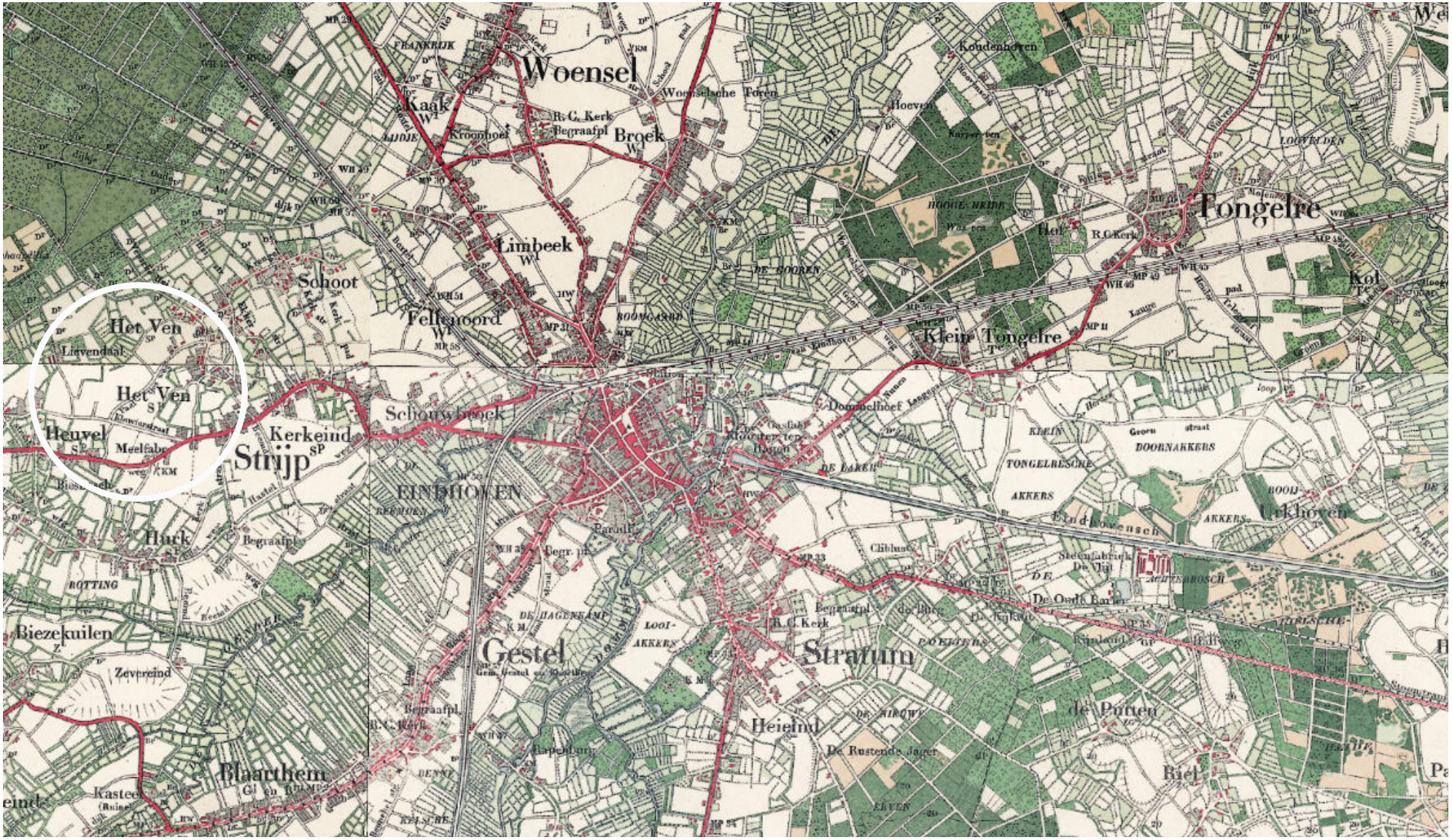

1. VOOROORLOGS EINDHOVEN

1.1 EINDHOVEN MET DE OMLIGGENDE RADIAALWEGEN: EEN LANGPOTIGE SPIN

De basis voor de indrukwekkende groei van Eindhoven, van een kleine stad op nog geen zestig hectare grond tot de vijfde stad van Nederland, werd gelegd in de tweede helft van de negentiende eeuw. Tot die tijd had Eindhoven een klein oppervlak, maar vervulde al een centrumrol voor de omliggende dorpen, waarmee de stad was verbonden via radialen op hoger gelegen zandruggen. Tussen de kilometerslange doorgaande radiaalwegen, met hieraan gemengde lintbebouwing, was een open en landelijk gebied gelegen. De radialen tussen Eindhoven en de dorpen raakten in de tweede helft van de negentiende eeuw steeds dichter bebouwd, waarbij de gemeentegrenzen vervaagden. Het ging om de vijf randgemeenten Strijp, Gestel en Blaarthem, Stratum, Tongelre en Woensel. De radiale structuur kan vergeleken worden met de vorm van een langpotige spin. De aanleg van het Eindhovens Kanaal (1846) en de spoorlijnen naar Boxtel, Venlo en Hasselt (allen 1866) versterkte de centrale rol in de regio en trok industriële ondernemingen aan. De bekendste onderneming is de gloeilampenfabriek van de gebroeders Philips, die zich in 1891 aan de Emmasingel vestigde.

De industrialisatie van Eindhoven leidde in de twintigste eeuw tot twee ruimtelijke vraagstukken: een woning- en een verkeersvraagstuk. De radiale structuur bleek niet geschikt voor de groei van een industrieel Eindhoven, en de nieuwe industrieën wierven werknemers uit de wijde regio, maar konden ze maar nauwelijks huisvesten. In de groei van Eindhoven zijn diverse groeistuipen te onderkennen. In de vooroorlogse periode realiseerde de gemeente buurten volgens een parochiale opzet, met een sterke oriëntatie op de kerk. Na de bombardementen op Eindhoven gedurende de Tweede Wereldoorlog richtte de stad zich op de wederopbouw. Daarnaast kwam er aandacht voor de naoorlogse stadsuitbreiding waarbij werd gestreefd naar een transformatie tot stad in het groen. In de geschiedenis van Het Ven zijn al deze fases terug te zien. Steeds werden grote plannen gemaakt, die maar ten dele werden uitgevoerd. Het maakt de wijk tot een gedifferentieerd geheel, met een grote historische rijkdom en variëteit.

1.2 EEN OPENEENVOLGING AAN UITBREIDINGSPLANNEN

De eerste stap in het oplossen van het woning- en een verkeersvraagstuk was annexatie van de vijf omliggende gemeenten. Op deze manier kon de regio zich op een consistente wijze ruimtelijk ontwikkelen. Om de annexatie in goede banen te leiden gaven de nog zelfstandige gemeenten in 1916 aan de Amsterdamse architect J.Th.J. Cuypers en de Eindhovense gemeentearchitect L. Kooken de opdracht om een ontwerp te maken voor de samenvoeging tot één stad. Het uitbreidingsplan werd in 1918 gepresenteerd, maar kreeg geen officiële status. Dit veranderde toen in 1921 door de Rijksoverheid gemeenten met meer dan 10.000 inwoners werden verplicht om een Algemeen Uitbreidingsplan op te stellen, met detailuitwerkingen in deelplannen. Ook had na afloop van de eerste Wereldoorlog de industrie een impuls gekregen, wat direct leidde tot een groeiende woningnood. In 1921 maakte de directeur van de dienst Gemeentewerken G.C. Kools een herziening op het uitbreidingsplan van 1918. In de tussentijd werd 1 januari 1920 ‘Groot Eindhoven’ een feit met de annexatie van de randgemeenten. Kenmerkend aan de ‘Kools-buurten’, zoals de door hem uitgevoerde buurten werden genoemd, is de parochiale opzet. Zowel op sociaal-maatschappelijk als stedenbouwkundig vlak was er een sterke oriëntatie op de kerk (van een bepaalde parochie), met de kerk in het groen gelegen en in de nabijheid voorzieningen als winkels en scholen.

In 1929 werd architect ir. J.M. de Casseres aangesteld als hoofd van de dienst Stadsuitbreiding en Streekplan van de gemeente Eindhoven. De stad had een nieuw uitbreidingsplan nodig omdat het plan van Kools uit 1922 niet geschikt bleek om de snelle toename van industrie en inwoners in Eindhoven bij te houden. In 1930 voltooide De Casseres het nieuwe uitbreidingsplan. Zijn plan moest de groei van de stad, wat betreft industrie en inwoneraantal, in goede banen leiden. Hierbij ging hij uit van de adviezen van de commissie-Bakker Schut uit 1927, een commissie van stedenbouwkundige experts die onder leiding had gestaan van ir. P. Bakker Schut. De Casseres maakte een algemeen plan, een geraamteplan. De detaillering gebeurde in de partiële plannen, wat een flexibele uitwerking mogelijk maakte, zolang aan de grondbeginselen van het algemeen plan werd voldaan. In de toelichting schreef hij over het ontwerp van de nieuwe woonwijken: ‘Vermeden zal moeten worden onrationele afstanden, onduidelyke wegverbindingen, onnodige verkeersstroomen. Oplossing zal voornamelyk gezocht worden in gunstige situeering der nieuwe woonwyken ten opzichte der industrie, zoodat een geschikte en korte verbinding tusschen werkplaats en woning ontstaat.’[1] Kenmerkend aan het plan was onder meer: het verplaatsen van industrie uit de binnenstad

↓ Schets voor Algemeen Uitbreidingsplan voor Eindhoven van J.M. de Casseres, 1929-1930. [HNI]

↓ Het ideaal van de ‘Garden Cities’, van Ebenezer Howard, 1902. [static.kunstelo.nl]

↓ Anischt van een interbellum wijkje in Eindhoven, z.j. [Collectie SteenhuisMeurs]

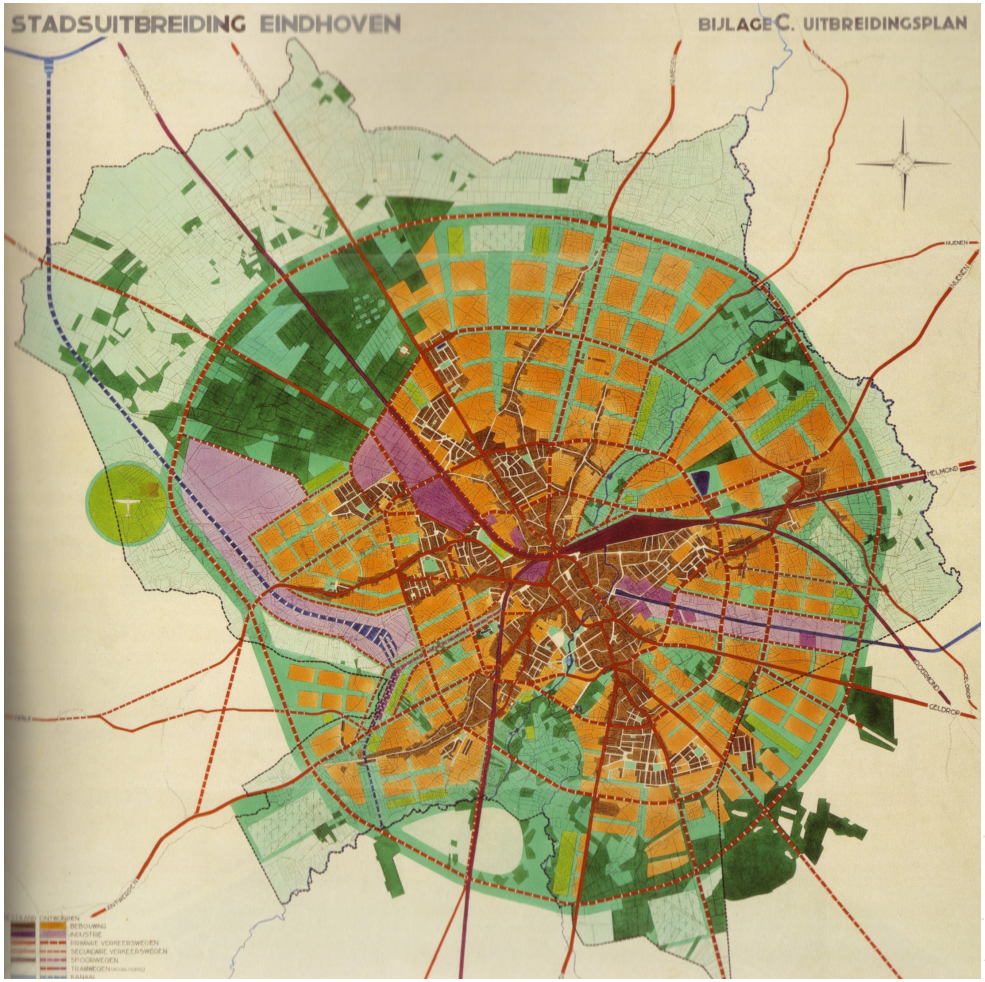

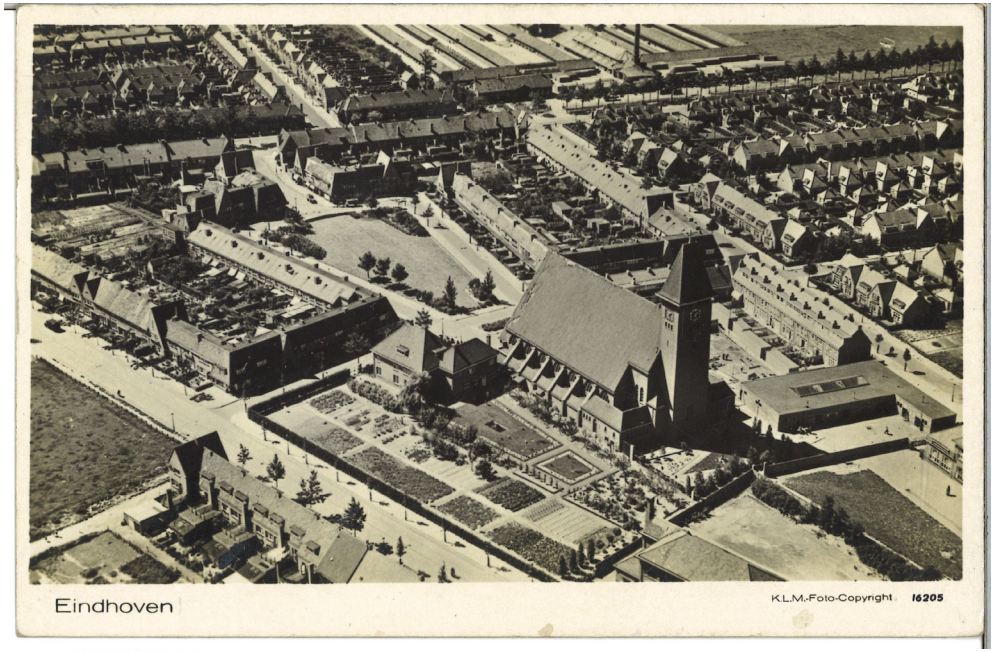

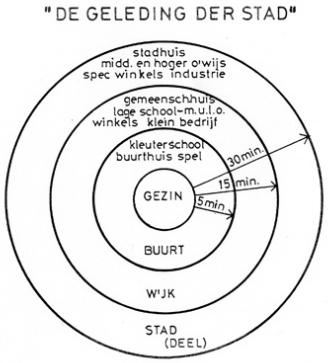

naar terreinen rond het Eindhovens Kanaal en het nieuw aan te leggen Beatrixkanaal; de aanleg van een vliegveld; uitgebreide woongebieden op afstand van de industrie, met een strenge verkaveling bestaande uit eengezinswoningen in strokenbouw (indertijd een modern verkavelingsprincipe); de aanleg van een binnenring om het stadscentrum en een buitenring op grotere afstand van het centrum; goede verbindingen tussen de woonwijken en industrieterreinen; groen als verbindend en scheidend element in de stad; ruimte voor sport en recreatie nabij woonwijken.[2] De Casseres voegde als bijlage bij de toelichting het oude en nieuwe partiële plan toe van Het Schoot en Het Ven, als voorbeeld van de stedenbouwkundige verkaveling van voor en na zijn aantreden. De verschillen zijn duidelijk te herkennen. Van een lappendeken werd het plan omgevormd tot een streng verkaveld gebied, onderdeel van een groter geheel. De Casseres had de traditionele buurtopbouw van Kools met de parochie als structurerend element los gelaten.

Het plan van De Casseres had geen officiële status en vanwege de economische crisis werd er weinig van uitgevoerd, en pas na zijn ontslag in 1935 werd het plan gepresenteerd. Twee projecten konden als werkverschaffingsproject voor werklozen wel tot stand komen: het vliegveld 'Welschap' (1932) ter hoogte van het gelijknamige gehucht en het in 1940 voltooide Beatrixkanaal, beide ten westen van de stad. Op basis van het plan van De Casseres is bovendien vanaf 1930 de Noord Brabantlaan naar Veldhoven aangelegd, eerst vanaf de Zeelsterstraat tot de Bredalaan (na de oorlog doorgetrokken tot Oppenheimstraat en in 1960 tot de ringweg). Ondanks de geringe directe uitkomsten is het ontwerp van De Casseres toch het belangrijkste vooroorlogse uitbreidingsplan voor Eindhoven. Veel thema's zouden na de oorlog in de planvorming opnieuw worden opgenomen. Ook werd het plan landelijk gezien als een voorloper van de regionale planologie.

1.3 DE OPZET VAN WIJKEN ALS PAROCHIES

In de twintigste eeuw werd door stadsontwerpers nagedacht over de ideale vormgeving van nieuwe woonbuurten, zowel op ruimtelijk als sociaal-maatschappelijk vlak. Rond de annexatie van de randgemeenten door Eindhoven in 1920 was men bij de dienst Gemeentewerken geïnspireerd door het Engelse model van 'Garden Cities', door sociaal hervormer Ebenezer Howard geïntroduceerd in zijn boek *Garden Cities of Tomorrow* (1902). Volgens dit revolutionaire tuinstadmodel werd de industrie uit de steden verbannen, zodat arbeiders in de buurt van de fabriek, maar op het platteland konden wonen, in zogenaamde tuinsteden. Deze tuinsteden zouden een ideale combinatie zijn van de stedelijke voorzieningen in een groene omgeving en de oplossing voor gezondheids-, verkeers- en werkgelegenheidsproblemen. In Nederland werden de principes overgenomen voor het uitbreiden van bestaande steden met tuinwijken of –dorpen. Groot Eindhoven is hier een goed voorbeeld van. Van aparte groene satellietsteden was evenwel zelden sprake.

DE PAROCHIE ALS BASIS VOOR DE WOONBUURT
Kenmerkend voor het katholieke Eindhoven was de dominante positie van de parochie in de gemeenschap, waardoor de kerk een centrale kreeg toebedeeld bij de totstandkoming van woonwijken. Het resulteerde in de parochiale opzet: de door groen omgeven kerk stond centraal, met in de nabijheid voorzieningen als winkels en scholen. Stadsdeel Strijp, waar vanwege de nabijheid van de industrie voornamelijk arbeiders woonden, werd goed bedeeld met een vijftal kerkgebouwen. Het stadsdeel kende al de Sint-Trudoparochie (1887), maar door de groei van het aantal inwoners kreeg elke wijk zijn een eigen kerk: de Antoniusparochie (1919) in Philipsdorp; de Theresiaparochie (1926) in Het Ven; de Koenraadparochie (1936) in Drents Dorp; de Maria Reginaparochie (1954) in Lievendaal.

PAROCHIEWIJKEN
Vanuit de tuinstadgedachte ontwikkelde zich in Nederland in het interbellum het concept van de 'wijkgedachte', een ruimtelijk en sociologisch ordeningsprincipe. Gedurende de bezetting werd in progressieve kringen, zowel door ontwerpers als sociologen, gezocht naar een concept dat na de oorlog tot een nieuwe, meer planmatige ordening van de massawoningbouw moest leiden. Ze zagen een naoorlogse samenleving voor zich die geordend zou zijn in herkenbare buurten. Een nieuwe stedelijke cultuur, niet dorps maar ook niet anoniem, zou kunnen ontstaan met een levendigheid en veelheid van indrukken. De stad werd hiërarchisch ingedeeld: via woning naar woonblok, buurt, wijk en stadsdeel en tenslotte de hele stad. Deze reeks van ontwikkelingsfases sloot naadloos aan op de toenemende actieradius van de opgroeiende mens en leidde tot een kwantitatieve behoefteanalyse van de woonwijk in de vorm van gestandaardiseerde woningplattegronden en genormeerde afstanden tot wijkgroen en -voorzieningen. In de wederopbouwperiode sloeg bij veel gemeenten

↓ Wervingscampagne, z.j. [bron onbekend]

de wijkgedachte aan. In het zuiden van Nederland, waaronder in Brabant, vond als katholieke tegenhanger de 'parochiegedachte' navolging. Niet het gezin werd gezien als de hoeksteen van de gemeenschap, maar de kerk als hoeksteen van de parochie. De geleding van een stad in wijken en stadsdelen kwam overeen met de reeds bestaande indeling in rooms-katholieke parochies.

1.4 PHILIPS ALS VOLKSHUISVESTER

PHILIPS' VERENIGING VOLKSHUISVESTING

De gloeilampenfabrikant Philips groeide begin twintigste eeuw uit tot één van de grootste bedrijven van Nederland, en later zelfs tot een wereldconcern. Na het uitkopen van concurrerende gloeilampenfabrieken volgde de overname van een machinefabriek. Philips richtte ook glas- en papierfabrieken op, waardoor het bedrijf naast de gloeilamp ook zijn eigen glas en verpakkingen produceerde. De gloeilampenproducent had daarmee het gehele productieproces in eigen handen, en was onafhankelijk van toeleveranciers. Die onafhankelijkheid is altijd kenmerkend geweest voor Philips. Gelijk met uitvindingen op het gebied van consumentenelektronica - de metaaldraadlamp (1908), de radio (1925) en de televisie (1950) - breidde Philips de productie uit en nam het aantal werknemers toe. De eerste arbeidskrachten woonden in Eindhoven, maar al snel kwamen ze uit steeds verder gelegen dorpen. Deze pendelaars hadden lange reistijden en bovendien hoge reiskosten. Het tekort aan goedkope woningen in Eindhoven werd alsmaar groter. Samen met andere fabrikanten zette Philips zich in voor het verbeteren van de volkshuisvesting in de stad. In 1898 werd de vereniging Eindhoven Vooruit opgericht, wat leidde tot de bouw van twaalf woningen in Woensel. Omdat dit bij lange na niet de woningnood ledigde, ontwikkelde Philips in 1909 het ambitieuze plan voor de bouw van Philipsdorp, bedoeld voor Philips-medewerkers. Speciaal voor de realisatie van deze woonbuurt werd Philips' Bouwbureau opgericht. Philips raakte in 1911 actief betrokken bij de oprichting van de Vereeniging Volkshuisvesting, een initiatief van de burgemeester van Woensel. Het was de eerste woningbouwvereniging in de regio Eindhoven, en enkel gericht op volkshuisvesting. Vanaf toen werkte Philips hecht samen met Vereeniging Volkshuisvesting voor de bouw van woningen voor personeel dat oorspronkelijk uit Eindhoven of de randgemeenten kwam. De rol van Philips in deze samenwerking werd steeds overheersender: Anton Philips was voorzitter, de accountants van Philips controleerden de administratie en er werd veel gebruik gemaakt van het Philips' Bouwbureau. Doordat steeds meer Eindhovense industriëlen uit het bestuur van de vereniging stapten werd Vereeniging Volkshuisvesting in de praktijk een Philipsvereniging.[3]

AANKOOP GROND VOOR WONINGBOUW

In 1928 kocht Philips grote complexen grond om woningbouw te realiseren, zowel in Eindhoven als ook randgemeenten zoals Aalst en Veldhoven. Kort ervoor had het bedrijf zich vanwege het groeiende woningtekort bezig gehouden met de vraag waar ze konden bouwen. In Het Schoot, het gebied achter Drents Dorp (Philips Bouwbureau, 1925-1927) bood ruimte voor ongeveer 500 arbeiderswoningen.[4] De beurskrach van 1929 was echter sterk voelbaar in een internationaal georiënteerd bedrijf als Philips. De gebroeders Philips waren gedwongen werknemers te ontslaan. De eerste ontslagen vielen onder de relatief dure pendelaars. Vanwege de economische crisis en de daaraan gerelateerde afgenomen vraag naar woningen zag Philips af van een groots bouwprogramma van ruim anderhalf duizend woningen. De vraag naar woningen liep zo sterk terug dat er begin jaren dertig zelfs sprake was van leegstand.[5] Eind jaren dertig had Philips de economische crisis bedwongen en groeide het bedrijf weer. Toch was er weinig bouwactiviteit bij de Vereeniging Volkshuisvesting, maar werd er in 1936 geïnvesteerd in de aankoop van potentiele bouwgrond voor woningbouw, in Strijp en Woensel. Het plan voor ruim vierhonderd woningen ten zuiden van de Noord Brabantlaan bleef echter in de bureaulade liggen tot na de oorlog. Tijdens de oorlog werd een deel van de Eindhovense binnenstad verwoest door zowel geallieerde als Duitse bombardementen. Ook gebouwen van het Philipscomplex waren verwoest. Na de bevrijding van Eindhoven, in september 1944, werkte Philips met man en macht om de fabrieken weer te laten draaien. Ondanks alle belemmeringen lukte dat.

↓ Detail van topografische kaart uit de jaren twintig, met zichtbaar de Zeelsterstraat en Klauwierstraat. In zwart gestippeld de contouren van Het Ven. [Topotijdreis.nl]

↓ Luchtfoto van de Theresiakerk en omgeving, met nog landelijk gebied noordelijk van de Bredalaan, 1939. [eindhoveninbeeld.nl]

↓ Kerkplan Strijp van de Gemeente Eindhoven, 1926. [RHCe]

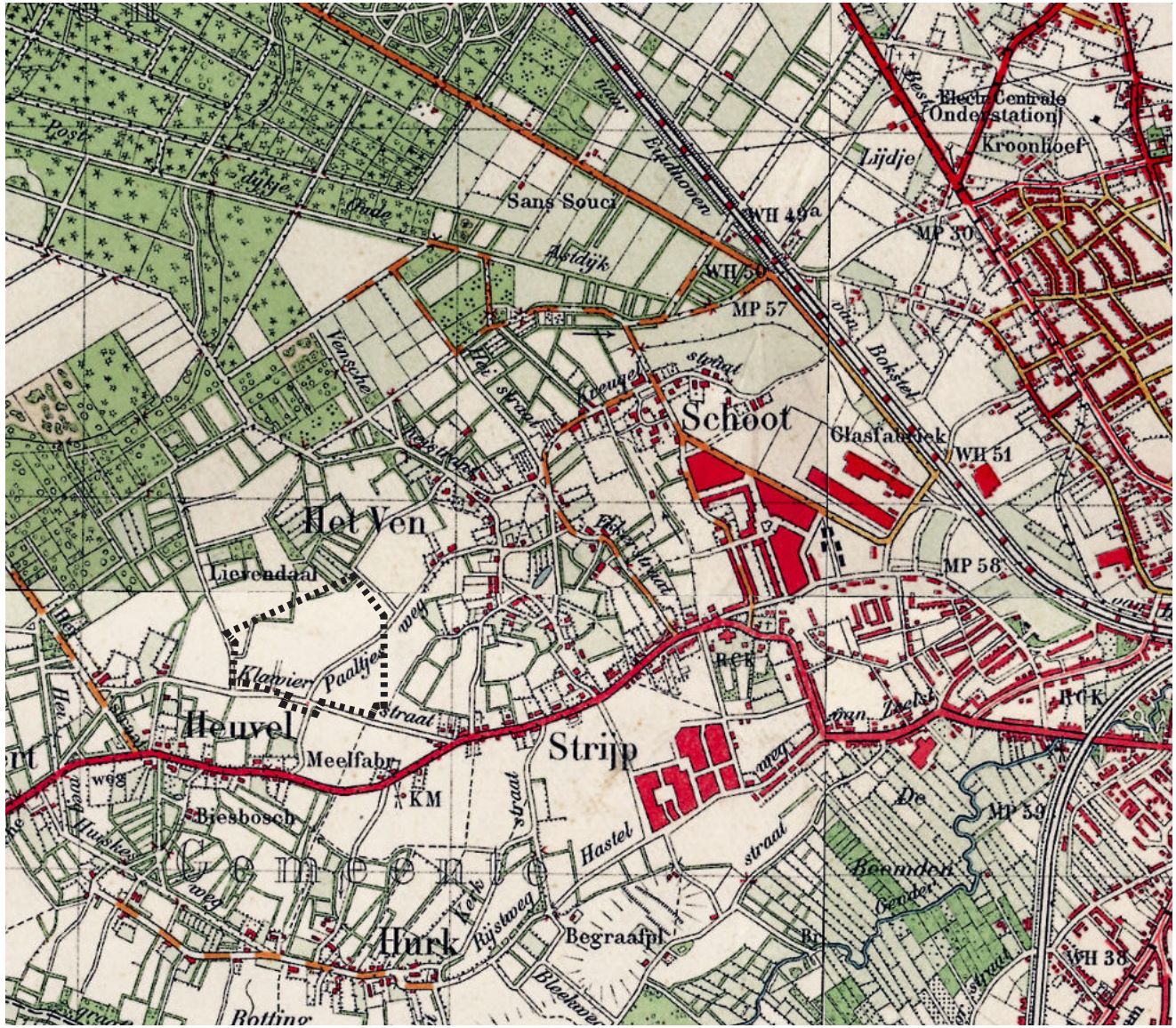

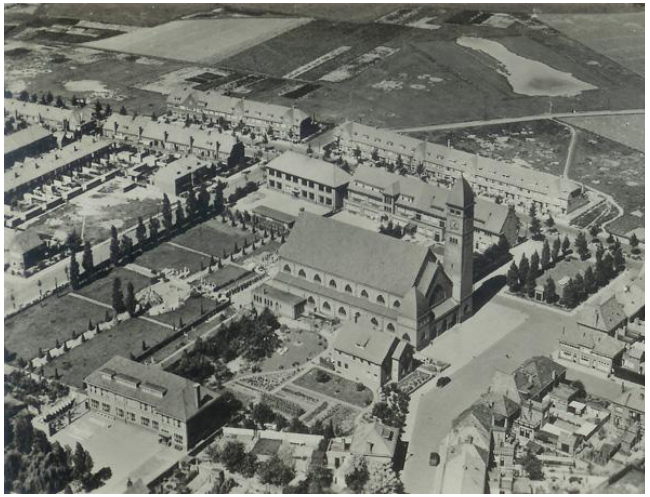

1.5 HET VEN: VAN GEHUCHT NAAR STADSWIJK

STRIJP: EEN DORPSKERN EN EEN VEELHEID AAN BUURTSCHAPPEN

Strijp was één van de randgemeenten van de oude kern van Eindhoven. Op een topografische kaart uit circa 1905 is te zien dat het gebied indertijd met name gedomineerd werd door landgoederen, akkers, bossen en heidevelden die doorliepen tot aan de Strijpse heide. Ter plaatse van het huidige Jacob Oppenheimerpark was een klein ven, een ondiep meer, waarnaar het gehucht Het Ven was vernoemd. Bij aanleg van de ringweg in de jaren zestig zou de omgeving onherkenbaar van aanzicht veranderen. Strijp bestond uit een groot aantal buurtschappen en een dorpskern ter hoogte van het St. Trudoplein. De dominante radiaalweg van Strijp liep vanuit het stadscentrum, via het St. Trudoplein in westelijke richting, als Strijpsestraat over in de Heuvelscheweg, naar het gehucht Heuvel. Vanuit hier werd de weg, later Zeelsterstraat geheten, doorgezet naar het dorp Zeelst (nu gemeente Veldhoven). Net voor het gehucht Heuvel vormde de doorgaande Klauwierstraat (later Bredalaan) een aftakking. Vanaf de Zeelsterstraat liep in noordelijke richting de Paaltjesweg (in later periode verdwenen) richting buurtschap Het Ven. Andere gehuchten in de omgeving waren Lievendaal en Schoot. De wegenstructuur bepaalde de contouren van het gebied dat zich in de loop van de twintigste eeuw zou ontwikkelen van landelijk gebied tot stadsdeel.

BEBOUWING RONDOM DE KERK

De verstedelijking van het gebied dat later woonwijk Het Ven zou gaan heten, begon met uitgestrekte boerenbedrijven, geclusterde bebouwing die samen een buurtschap vormde en lintbebouwing langs de uitvalswegen. Het ovaalvormige gebied tussen de Zeelsterstraat en Klauwierstraat raakte na de annexatie van 1920 in de jaren twintig en dertig bebouwd. De in 1927 opgeleverde Theresiakerk (ontwerp M. van Beek, Rijksmonument) speelde een prominente rol in de ontwikkeling van de nieuwe wijk. Het kerkbestuur St. Trudo dat het initiatief had genomen voor de stichting van de nieuwe parochie had Kools als directeur Gemeentewerken verzocht het kerkgebouw in te passen in het uitbreidingsplan, zodat deze ‘als symbool der aesthetische gevoelens van hare omwonenden waardig is’.[6] De kerk werd nadrukkelijk gesitueerd aan een brede en verkeersluwe weg met een plantsoen (de Carmelitessenstraat), gelegen tussen de twee uitvalswegen. De omliggende straten werden zo ontworpen dat de kerktoren in de aslijn kwam te liggen. De Gemeente Eindhoven had geheel volgens de parochiegedachte een ‘mooie nieuwe wijk’ voor ogen met het kerkgebouw als middelpunt, als onderdeel van een snelgroeiende stad.[7] Het kerkgenootschap had bovendien omliggende grond in eigendom verkregen om woningbouw te realiseren. Ook dienden zich andere particuliere bouwexploitanten aan. Het gebied noordelijk van Klauwierstraat, oostelijk van de Paaltjesweg (het plangebied in dit onderzoek) bleef vooralsnog onbebouwd vanwege de dure grond, maar ook vanwege de ongelukkige driehoekige vorm die lastig te verkavelen was. Ook de korte en scherpe hoek op de splitsing Zeelsterstraat en Klauwierstraat was een stedenbouwkundige moeilijkheid. Toch werd niet lang erna alsnog gekeken of het terrein in exploitatie kon worden genomen. In het Regionaal Historisch Centrum Eindhoven is een wegenplan te vinden uit 1929 voor het gebied aan weerszijden van de Klauwierstraat, op basis van

↓ Wegenplan voor het gebied aan weerszijden van de Klauwierstraat, op basis van het uitbreidingsplan van G.C. Kools, 1929. [RHCe]

↓ Partiële plan van Het Schoot en Het Ven, J.M. de Casseres, 1929. [HNI]

↓ Satellietfoto van Strijp, 1944. [eindhoveninbeeld.nl]

het uitbreidingsplan van Kools. Er was een buurt gedacht rondom het rechthoekige groene plein van de kerk, en een buurt rondom een driehoekig groen plein waar later het Hugo de Grootplein gerealiseerd zou worden.

In de jaren dertig werd de buurt zuidelijk van de Klauwierstraat ontwikkeld. Lange tijd waren de wegen nog van zand, en werden op kosten van de gemeente pas verhard op het moment dat terreinen in bouwexploitatie werden genomen. De nieuwe wegen werden zo geprojecteerd dat de grond zo economisch mogelijk geëxploiteerd kon worden. De gemeente was bovendien verantwoordelijk voor de plantsoenaanleg, en hield op stedenbouwkundig en architectonisch gebied supervisie. Zo werd voor het terrein rondom de kerk het volgende bepaald: uitsluitend eengezinswoon- en winkelhuizen, volgens eisen van welstand, geen bedrijfsruimtes grenzend aan de straatzijde, bouwhoogten, gevels van ongepleisterd baksteen aaneengesloten (zonder porten of achter-toegangen), een zelfde kleur pannen.[8] Op basis van bovenstaande voorschriften werd parallel aan de Zeelsterstraat de Bergen op Zoomstraat bebouwd, met noordelijk hiervan zijstraten. Ook verrezen enkele woonblokken langs de Bredalaan. De bebouwing bestond uit aaneengesloten blokken van twee lagen onder een kap, met langskap en als accentuering dwarskappen op de hoeken. De blokken aan de doorgaande wegen onderscheiden zich van de dwarsstraten door een ruimer straatprofiel.

LEEG WEIDEGEBIED

Foto's en kaarten van omstreeks 1940 tonen de bebouwde wijk rond de Theresiakerk, en een nog leeg weidegebied noordelijk van de Bredalaan (inmiddels de nieuwe naam voor de Klauwierstraat). De nieuwe stadswijk was als enclave neergedaald in het verder nog vrij lege gebied. De aanzet voor de verdere ontwikkeling van het gebied, namelijk de (vroeg)naoorlogse uitbreidingswijken Het Ven en Lievendaal, vormde een plan dat eveneens is te vinden in het Regionaal Historisch Centrum Eindhoven. Het gaat om het uitbreidingsplan in hoofdzaak voor de omgeving Zeelsterstraat en Noord-Brabantlaan (Strijp sectie C en E), uit de tweede helft van de jaren dertig.[9] Het plan was een uitwerking van het ontwerp van De Casseres en gaf er een heldere structuur aan, die verder uitgewerkt diende te worden. Op symmetrische wijze deelde de wegenstructuur de terreinen op in vierkante, of in het geval van Het Ven vierkante en driehoekige velden bedoeld voor woningbouw. In elke wijk was er centraal een gebouw bedacht 'van openbaar nut'. De hoofdwegen werden in het plan begeleid door parken en plantsoenen. Aan de randen was het Beatrixkanaal met daarlangs industrie ingetekend. De uitvoering ervan werd vanwege het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog uitgesteld.

Met de aanleg van de in het uitbreidingsplan van De Casseres opgenomen Noord Brabantlaan naar Veldhoven was gestart in 1930. Jarenlang bestond de royaal met bomen aangeplante weg - die zou uitgroeien tot belangrijke uitvalsweg - enkel uit het stuk dat liep van de Zeelsterstraat tot aan de Bredalaan. Pas na de oorlog werd de weg doorgetrokken tot aan de Oppenheimstraat, en omstreeks 1960 werd de aansluiting gemaakt met de ringweg.

↓ Lievendaal en Het Ven, 1950. [Aviodrome]

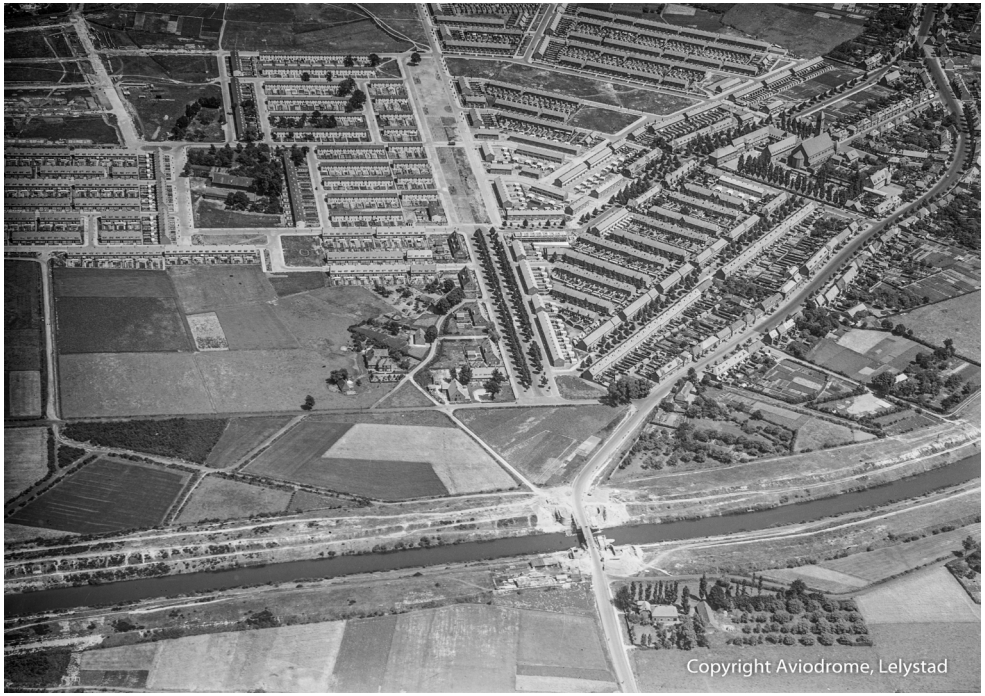

↓ Tekening van het aangepast uitbreidingsplan uit 1951, door het bureau Verhagen, Kuiper en Gouwetor, 1951.

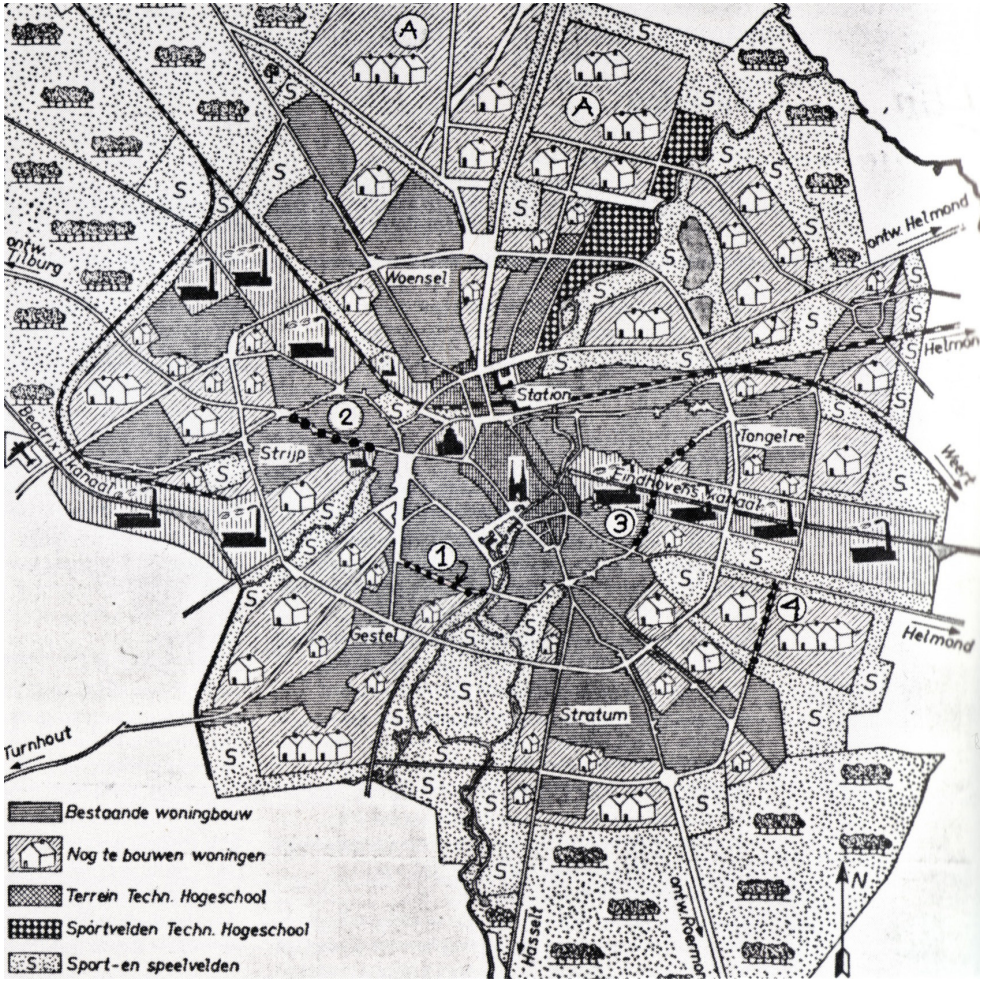

2. NAOORLOGS EINDHOVEN

2.1 WEDEROPBOUW EN UITBREIDING

De vooroorlogse opeenvolging van uitbreidingsplannen hield niet op tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het was een estafette van nieuwe plannen die steeds voortborduurden op eerder werk. Behalve de vraagstukken over het woningtekort en de verkeersproblematiek kwam er een derde bij: wederopbouw van de oorlogsschade. Bombardementen van de geallieerden in de winter van 1942-1943 en de gewelddadige aftocht van het Duitse leger in 1944 betekenden grote verwoestingen in met name het centrum. Kort na het eerste bombardement in 1942 kreeg architect J. van der Laan opdracht voor de wederopbouw van Eindhoven. Naast de drie genoemde vraagstukken over wonen, verkeer en herstel van oorlogsschade kreeg Van der Laan een vierde verzoek: het ontwerpen van een aantrekkelijke binnenstad. Eindhoven moest een volwaardig stadshart krijgen: een *city*. Na de oorlog, in 1946, presenteerde Van der Laan zijn plan, met als één van de belangrijkste ingrepen het verplaatsen en verhogen van het spoor ter hoogte van het station en emplacement. Door de uitvoering van het spoorwegplan omstreeks 1950 werden de industrieterreinen van Philips en de woonwijken beter ontsloten.

Voor de gebieden die buiten het wederopbouwplan vielen, veruit het grootste deel van Eindhoven, kreeg het bureau Verhagen, Kuiper en Gouwetor in 1943 opdracht tot het maken van een uitbreidingsplan. Stedenbouwkundige J.A. Kuiper was verantwoordelijk voor het ontwerp, dat hij grotendeels baseerde op het plan van De Casseres. Om de naoorlogse uitbreiding in goede banen te leiden gebruikte Kuiper het beeld van een bloem: het hart stond voor het centrum, de bladeren voor de stadsdelen en de nerven voor de wegenstructuur. Aan verkeersmaatregelen reduceerde Kuiper het aantal ringbanen tot één aaneengesloten ring op grotere afstand van de kern en één onderbroken ring direct om de kern. Een nieuwe uitvalsweg naar Tilburg die liep via Strijp was één van de door hem toegevoegde radialen. De nieuwe woonwijken waren als vlekken ingetekend in zijn plan, gedetailleerde uitwerkingen ontbraken. Als structurerend principe hanteerde hij de wijk- of parochiegedachte, dat er op neer kwam dat woonwijken als redelijk autonome parochiale gemeenschappen bestaande uit zo'n 6000 inwoners in de stad(sdelen) lagen. Elk stadsdeel had zijn eigen bevolkingsgroep: arbeiders in Woensel en Strijp, middenstanders in Stratum en Gestel en de rijke burgers in villaparken in Stratum en Tongelre. Voor de industrie reserveerde hij terreinen rond het Eindhovens kanaal en het Beatrixkanaal. Het plan van Kuiper werd enkele malen herzien en pas in 1955 vastgesteld en goedgekeurd. Onenigheid tussen de Gemeente Eindhoven en de Rijksoverheid over het omleggen van de Tilburgseweg zorgde voor oponthoud.

WONINGTEKORT

Ondanks het gemis van een officieel uitbreidingsplan breidde Eindhoven zich op kleine schaal tot circa 1950 op grond van bestaande uitbreidingsplannen uit. Het eerste bouwplan dat gerealiseerd werd waren 380 woningen rondom het Hugo de Grootplein, oostelijk van de Noord-Brabantlaan. Het bouwplan, ontworpen door architectenbureau Brinkman & Van den Broek en gebouwd in opdracht van de Vereeniging Volkshuisvesting, was als het ware een puzzelstukje dat paste in het grote uitbreidingsplan voor de stad. De naoorlogse uitbreiding van Het Ven (het plangebied) maakte samen met enkele honderden noodwoningen elders in Eindhoven onderdeel uit van het contingent dat de gemeente in 1946 beschikbaar had. Het landelijk quotum werd bepaald door het ministerie van Wederopbouw en Volkshuisvesting, dat vanwege materiaalschaarste de wederopbouw reguleerde. In Eindhoven kon echter van het toegewezen contingent slechts vierhonderd woningen worden gebouwd omdat alle financiële en materiële middelen aangewend werden voor de bouw van het hoogspoor. *De Volkskrant* schreef op 24 april 1947 onder de kop 'Eindhoven vecht met woningtekort' over de prangende situatie. 'Volkomen stilstand van nieuwbouw, vernietiging van honderden woningen door oorlogsgeweld en een bevolkingsaanwas van 13.000 inwoners over de laatste vier jaren, hebben het reeds van voor 1940 daterende woningtekort tot een noodtoestand doen uitgroeien.'[10]

↓ Winkels in de Johannes Voetstraat en het Theresiaplein, z.j. [eindhoven-eertijds.nl]

↓ Van Tijen & Maaskant en Brinkman & Van den Broek, Woonmogelijkheden in het nieuwe Rotterdam, Rotterdam 1941.

↓ Spelende kinderen op het Hugo de Grootplein, 1958. [eindhoveninbeeld.nl]

2.2 VAN PAROCHIEWIJKEN NAAR GROENE STADSUITBREIDINGEN

Als ontwerper van het uitbreidingsplan schetste Kuiper in tijdschrift Bouw in 1947 de opgave van Eindhoven als woonstad.[11] De bestaande situatie van de woonwijken uit de jaren twintig beantwoorden in zijn ogen niet aan de verwachting van een moderne industriestad. 'Doordat deze wijken te incidenteel tot stand kwamen, ontbreekt dikwijls de samenhang in groter verband, de groenvoorziening kwam vaak in het gedrang, maar wat men toch vooral mist is de grotere allure, het grotere rhytme, waarmede uit deze lappendeken van tuinwijkjes een grote stad had kunnen groeien.' De wijk- of eigenlijk de parochiegedachte sloot aan op de typische situatie van de Eindhovense agglomeratie met afzonderlijke oude dorpskernen door radialen gescheiden. 'De wijkgedachte zal in Eindhoven – zoals in elke Brabantse stad – haar uitgangspunt in de parochie vinden. Daar elke parochie een min of meer uitgebreid kerkelijk centrum met scholen e.d. verkrijgt, is hiermee dus de basis gegeven voor een stedenbouwkundige geleding van de woonwijk.' Ook in sociaal-maatschappelijk opzicht paste de meer traditionele, dorpse parochiegedachte beter bij Eindhoven dan de grootstedelijke wijkgedachte. In overleg met de kerkbesturen kreeg elke wijk zijn eigen parochie. In ieder parochiecentrum kreeg de kerk met scholen een centrale plek, en een groen hart met bijvoorbeeld 'een buurtparkje voor moeders met kinderwagens, voorzien van een kleuterspeeltuin; een speelveld voor het ongeorganiseerde spel der jeugd na schooltijd; een buurtwinkelcentrum en eventueel later een wijkgebouw.'[12] In de rivierdalen was ruimte voor recreatieve functies die de stadsdelen overstegen.

STRAKKE GELEDING TEGEN DE VORMELOZE HUIZENZEE

Voor de woonbebouwing rondom het wijkcentrum werd het meest voorkomende woningtype van Eindhoven aangehouden: eengezinswoningen in laagbouwstroken. Enkel nabij het centrum en langs de grote uitvalswegen werd hogere bouw overwogen. Kuiper was zich bij grote wijken in laagbouw echter beducht van het gevaar van eentonigheid, een 'vormeloze huizenzee, grauw van eentonigheid en zonder enig schaalverschil, zonder rhythme en zonder onderling contrast.'[13] Maar ook het gevaar van te kleine en knusse schaal of van een zekere rommeligheid. Om aan deze gevaren te ontkomen werd naar een duidelijke en strakke geleding gezocht. De gelijke richting voor bijna alle bouwblokken kon de oriëntatie van de woonwijk vergemakkelijken. En de ruime toevoerwegen moesten iets van de schaal van de grote stad tot in de buitenwijken brengen.

Elders in het land ontstonden in woonwijken als het Rotterdamse Pendrecht en Zuidwijk een geheel nieuw soort compositie van de stedelijke woonbuurt. De plattegrond van de wijken leek in niets op de stedenbouwkundige praktijk van voor de Tweede Wereldoorlog. Niet langer was het ontwerp opgebouwd uit tweezijdig bebouwde straten met blokken woningen; de tekeningen zagen eruit als composities van geometrisch gerangschikte balkjes in verschillende kleuren temidden van op het eerste gezicht nogal ongedefinieerde groene of open ruimten. Hét vraagstuk en tegelijkertijd dé belofte van die tijd was nu juist die groene en open ruimte. Daar zouden de buurtbewoners elkaar kunnen ontmoeten, van de allerkleinsten in de collectieve binnentuinen tot de ouderen op het plein. Een veelvuldig terugkerend stedenbouwkundig thema was het 'scherm' van hogere bebouwing rond een woonmilieu met lagere complexen. Vaak stond de (middel)hoogbouw langs de uitvalswegen. Bij de nieuwe stedenbouwkundige opzet hoorde in de meeste gevallen ook een nieuwe architectuur: de als 'modern' getypeerde architectuur van een nieuwe toekomst, met geprefabriceerde elementen, veel glas en gestandaardiseerde plattegronden. Dat Het Ven werd na oplevering in de volksmond 'glaswijk' genoemd, dat getuigd van het vernieuwende karakter van de woningen. Wel werd in Eindhoven in eerste instantie vastgehouden aan de eengezinswoning in laagbouw als voornaamste woningtype. Pas toen de naoorlogse woningnood moeilijk bleek op te lossen verrezen vanaf het midden van de jaren vijftig de eerste etagewoningen.

↓ Aanbesteding in het Algemeen Handelsblad, 11 april 1946. [delpher.nl]

↓ Type A bebouwing aan de Jacob Oppenheimstraat met de oorspronkelijke glazen windschermen en plantsoenstrook, net na oplevering. [HNI]

Openbare Aanbesteding

De VEREENIGING „VOLKSHUISVESTING" te EINDHOVEN zal in het openbaar aanbesteden overeenkomstig het Aanbestedingsreglement W. B.:

Het bouwen van 380 woningen, 4 winkels en 1 werkplaats

in 4 perceelen, eventueel in massa, op een terrein te Eindhoven (Strijp). Bestek en voorwaarden met teekeningen zijn vanaf 10 April 1946 tegen betaling van f 20.- verkrijgbaar ten kantore van de architecten. De aanbesteding vindt plaats op 2 Mei 1946 om 14.30 uur in het Philips Ontspanningsgebouw aan de Mathildelaan te Eindhoven.

De Architecten:
BRINKMAN & VAN DEN BROEK
Westerkade 34, Rotterdam

Café Cornelissen | Centraal Theater

2.3 PHILIPS NA DE OORLOG

EFFICIËNTE BOUWMETHODEN

Eindhoven kreeg in de wederopbouwperiode weer te maken met het oude vraagstuk van het woningtekort, ditmaal deels veroorzaakt door de gebombardeerde huizen. Philips betreurde de geringe woningbouwactiviteiten van de gemeente. Zoals dit ook het geval was geweest in de vooroorlogse jaren kwam de productie van woningen neer op Philips. Het bedrijf besprak de mogelijkheden tot samenwerking waarna contingenten werden samengevoegd en verhoogd omdat Philips gebruik wilde maken van efficiënte bouwmethoden, een nieuwe ontwikkeling die de rijksoverheid toejuichte. Voor een deel van deze woningen, voornamelijk de arbeiderswoningen, pasten de gemeente en Philips systeem- en montagebouw toe. Hiervan werd een groot deel westelijk van de Noord Brabantlaan gerealiseerd, in de wijk Lievendaal. In Eindhoven kwamen overwegend eengezinswoningen tot stand. Door de landelijke introductie van de 'duplexwoning' als woningtype, een tijdelijke woningsplitsing, hoopte men het woningtekort sneller in te halen. Omdat de naoorlogse woningnood moeilijk bleek op te lossen verrezen vanaf 1955 de eerste etagewoningen van Philips, waaronder aan de rand van Lievendaal aan de Welschapsedijk.

PHILIPSSTAD

Philips was in de twintigste eeuw van enorme invloed op de stad Eindhoven. De invloed was zowel ruimtelijk, als economisch en maatschappelijk van karakter. Het bedrijf vervulde in zekere zin de rol van overheid, en had op het gebied van woningbouw en stadsontwikkeling meer macht en slagkracht dan de gemeente zelf. Het bedrijf was fysiek overal in Eindhoven aanwezig. De fabrieken, maar ook de familie en de woningbouwverenigingen hadden grondbezit verspreid over de hele stad en haar buurgemeenten. Deze terreinen hadden verschillende bestemmingen: industrie, woningbouw, openbaar groen, sportterrein en privé groen. Uit economisch oogpunt was Philips belangrijk voor Eindhoven, omdat het de grootste werkgever binnen de stad was. De rol die Philips speelde in het maatschappelijk leven van Eindhoven was aanzienlijk. Een gemiddelde Eindhovenaar werkte bij Philips, woonde met zijn gezin in een huis gebouwd door zijn werkgever, bracht zijn kinderen naar scholen, opgericht door het bedrijf, bezocht met zijn vrouw voorstellingen in het Philips Ontspanningsgebouw, voetbalde in het weekend bij de Philips Sport Vereniging (PSV), las na het werk de Philips Koerier, kreeg zorg van de Medische Dienst Philips en genoot tenslotte zijn pensioen uit het fonds van de gloeilampenfabrikant. Dit alles was de uiting van de 'Company Town gedachte': Eindhoven als Philipsstad.[14] In zekere zin gaf het bedrijf invulling aan vrijwel alle overheidstaken.

Al met al is in een periode van vijftig jaar het overgrote deel van Strijp bebouwd met zowel fabriekscomplexen als woningbouw van Philips. Na 1970 werd er nauwelijks meer woningen gebouwd door NV Philips of een van haar woningbouwverenigingen, en in 1990 trok Philips zich geheel terug uit de woningbouw. Al het woningbezit van NV Philips en haar woningbouwverenigingen kwam in handen van verschillende woningbouwverenigingen. Het bezit van Vereeniging Volkshuisvesting ging eind twintigste eeuw over naar Domein, dat sinds 2013 na de fusie met Aert Swaens onder de naam Woonstichting 'thuis actief is.

↓ Schetsplan van J.J. van den Broek voor de opzet van de wijk, 1941.
Het plangebied is aangegeven met een witte stippellijn. [HNI]

2.4 TOTSTANDKOMING ‘PLAN STRIJP’

Vlak na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog kwam door schaarste van bouwmaterialen en prijsstijgingen de Eindhovense woningbouw tot stilstand, met toenemend woningnood als gevolg. Desondanks initieerde F. Philips, die zijn vader als voorzitter van de Vereeniging was opgevolgd, een omvangrijk bouwplan. Reden hiervoor was een overleg met J. Ringers, regeringscommissaris belast met de landelijke wederopbouw, die het idee kansrijk vond. Het ging om het terrein tussen de Bredalaan en Noord Brabantlaan, dat in 1936 door Philips was verworven. Door de vereniging werd bewust gekozen voor een architect van naam om de kans te vergroten dat toestemming werd verkregen het project te mogen realiseren. F. Philips legde in 1941 contact met het gerenommeerde, Rotterdamse architectenbureau Brinkman & Van den Broek. In juni dat jaar kwam J.H. van den Broek naar Eindhoven om ‘Plan Strijp’ voor ruim 400 woningen toe te lichten.[15] Van den Broek gebruikte voor het schetsplan als onderlegger het vooroorlogse uitbreidingsplan in hoofdzaak (Strijp sectie C). Het gemeentelijk uitbreidingsplan voorzag in een monumentale groene as die vanuit het groene kerkplein via de Bredalaan de nieuwe wijk instak. De verkeersstructuur liet enkele geometrische woonvelden vrij die Van den Broek ‘invulde’ met strokenbouw. De bouwblokken waren allen gelijk georiënteerd, dusdanig dat de zontoetreding zo gunstig mogelijk was. Aan weerszijden van de korte blokken waren binnentuinen ingetekend. Deze vooruitstrevende open bebouwing was een reactie op het gebruikelijke, gesloten bouwblok. Opvallend aan het schetsontwerp is niet alleen de experimentele verkavelingsvorm, maar ook dat Van den Broek nog eens 400 woningen mee-ontwerpt aan de overzijde van de Noord Brabantlaan (het latere Lievendaal).[16] De gemeentelijke Dienst Gemeentewerken was schijnbaar weinig gecharmeerd van de ‘nieuwigheden’ in het plan, tot teleurstelling van de woningbouwvereniging. ‘Het is toch dwaas, een autoriteit als Van den Broek met een concreet plan, een nijpende woningnood, en nog altijd zwarigheden..’, zo liet zich een bestuurslid zich ontvallen. Ook de inspecteur Volkshuisvesting van het ministerie uit Den Haag gaf geen akkoord, waarschijnlijk vanwege de op handen zijnde bouwstop, en met Van den Broek werd afgesproken dat hij het plan verder zou uitwerken om na de oorlog uitgevoerd te worden.[17] In 1942 werd het plan door Van den Broek omgevormd tot een vrij traditioneel ontwerp met semi-gesloten bebouwing met overwegend oost-west georiënteerde rijtjes woningen langs buurtstraten. Naast de eengezinswoningen in laagbouw werd een nieuw woningtype toegepast, namelijk woningen voor ‘ouden van dagen’, om ouderen ook een plek te geven in de wijk. Centraal in het plan was een langgerekt groen plein geïntroduceerd: het latere Hugo de Grootplein. In deze nieuwe schetsontwerpen zijn de contouren te herkennen van de uiteindelijk in twee bouwfases gerealiseerde woonwijk Het Ven (Strijp I en II).

EERSTE BOUWPLAN IN NAOORLOGS EINDHOVEN

Om de woningbouw te reguleren werd na de bevrijding jaarlijks door het rijk bepaald hoeveel woningen iedere gemeente mocht bouwen, dat waren de zogenaamde contingenten. Uit het contingent dat Eindhoven in 1946 kreeg toegewezen, ging bijna twee-derde naar de Vereeniging, de rest was voor de gemeente zelf. Nog dat voorjaar vond de aanbesteding plaats voor de bouw van 380 woningen, 4 winkels en 1 werkplaats rond het Hugo de Grootplein. De aannemer Aafjes en Riezenkamp uit Beverwijk nam de uitvoering op zich. Het bouwplan dat vier jaar in de lade had gelegen kon eindelijk tot uitvoering worden gebracht, ware het niet dat er vertragingen werden opgelopen door bouwmaterialen die te laat arriveerden of van dusdanig slechte kwaliteit waren dat ze werden afgekeurd. Het project dreigde een financiële strop te worden, en aandeelhouders van de woningbouwvereniging sprongen bij. Ondanks de vertraging was het bouwplan het eerste woningbouwproject dat werd gerealiseerd in Eindhoven na de Tweede Wereldoorlog. Na oplevering van de woningen in 1948 werd bij woningtoewijzing door de gemeente bijna driekwart van de woningen toegewezen aan Philipswerknemers, vermoedelijk naar tevredenheid van de aandeelhouders.[18] De gemeenschap behoorde tot de Theresiaparochie van Het Ven. Strijp I is het huidige bezit van ‘thuis en het plangebied van dit onderzoek.
In 1947 volgde het tweede bouwplan voor het terrein westelijk van het eerste bouwplan. Het ontwerp was wederom van Brinkman & Van den Broek. Het plan ‘Strijp II’ bevatte 140 woningen en 8 winkels (oplevering 1949). Een deel van de woningen betrof zogeheten ‘duplexwoningen’. Met dit nieuwe woningtype, wat een tijdelijke woningsplitsing betekende, hoopte men het woningtekort sneller in te halen. In architectuur week het plan af van de eerste 380 woningen. Strijp II valt buiten het plangebied.

EEN RIJKE GROENAANLEG

Eind jaren veertig werd in samenhang met de architectuur het openbare groen aangelegd, dat bestond uit bomen en plantsoenen langs en op de koppen van bouwblokken. Op foto’s is te zien dat het ging om een rijke groenaanleg. Langgerekte of driehoekige plantsoenstroken werden op

↓ Een pergola met bloeiende planten aan de straatzijde als afscherming van de achtertuinen, z.j. [HNI]

↓ Het asymmetrische straatprofiel, met voortuinen voor de woonblokken op het oosten. Duidelijk zichtbaar is de subtiele onderbreking van een eentonig straatbeeld door het terugleggen van de rooilijn van het middelste bouwblok, z.j. [HNI]

↓ Toegang vanaf de Bredalaan tot het plangebied langs de kleinschalige winkeltjes, z.j. [HNI]

↓ Doorkijk naar de achtertuinen en achtergevels vanaf de achterpaden, z.j. [HNI]

↓ Woningen type A aan het Hugo de Grootplein met voortuinen afgescheiden van de straat door een mee-ontworpen lage betonnen rand, en links de plantsoenstrook, ca. 1950. (Vriend 1963]

↓ Woningen met een 'Delftse stoep', de smalle strook tussen woning en straat, grenzend aan de openbare stoep, z.j. [HNI]

geometrische wijze ingericht met bomen, (rozen)struiken, bloeiende vaste planten en gazons. Haagjes werden in de openbare ruimte ingezet als erfafscheiding. De gemeentelijke afdeling Plantsoenen was verantwoordelijk voor de groenaanleg, een belangrijk component in de naoorlogse uitbreiding. Als opvolger van D.F. Tersteeg, die lange tijd als ontwerper werd ingeschakeld door Kools, stond F. Fontaine aan het hoofd van de dienst en heeft vanaf zijn aanstelling in 1950 een belangrijke stempel gedrukt op de groenstructuur van Eindhoven. De openheid en gebruiksvriendelijkheid van plantsoenen waren leidend. Zijn ideeën sloten aan op het gedachtengoed van Kuiper, die met de wijk- en parochiegedachte de sociale waarde van groen benadrukte, zoals eerder ook het geval bij de tuinstadgedachte. Bovendien was Fontaine een dendroloog, waardoor Eindhoven werd gekenmerkt door een grote variatie aan boomsoorten en de stad een arboretum werd.

HUGO DE GROOTPLEIN ALS SOCIAAL GROEN

Op een luchtfoto uit 1950 is te zien dat het Hugo de Grootplein nog een kale vlakte is, evenals het aangrenzende veld dat bestemd was voor een schoolgebouw. Het park werd twee jaar later aangelegd door de gemeentelijke afdeling Plantsoenen. Frans Fontaine die aan het hoofd van de dienst stond was het brein achter het ontwerp. Net als in de rest van Eindhoven werd ook in Het Ven een grote variatie aan boomsoorten aangeplant. In het boek *Licht op groen*: parken en plantsoenen in Eindhoven (2005) schrijft G. Andela dat de nieuwe visie van de afdeling zich duidelijk bij de aanleg van het Hugo de Grootplein manifesteerde.[19] In plaats van een formeel sierplantsoen zoals Versteeg ze graag zag, ontwierp Fontaine een ‘door rijen Noorse esdoorns omzoomde open ruimte met een grote speelweide, en een gedeelte met een basketbalveldje voor de opgroeiende jeugd en een wijkgebouwtje.’ ‘Halverwege de speelweide lag een wandelpad met een geknikt tracé dat eerder uitnodigde tot een korte doorsteek door het plantsoen dan tot een verblijf erin, zoals bij de eerdere plantsoenen van Tersteeg.’ Volgens Andela ontleende Fontaine de diagonale richting van het pad waarschijnlijk aan ontwerpen van tuin- en landschapsarchitect H. Warnau of tuinarchitect M. Ruys. Laatst genoemde paste dit motief vaak toe bij de inrichting van binnentuinen in de nieuwbouwwijken van Amsterdam, waar Fontaine als voormalig ambtenaar ongetwijfeld kennis had opgedaan. Een wezenlijk verschil met de paden van Ruys is dat deze vaak ‘verzacht’ werden door overhangende planten, terwijl in het ontwerp voor het Hugo de Grootplein het pad ‘koud’ in het gras lag. Het groenontwerp was modern van karakter, mede door de diagonale paden en de omkadering door de bomenrij – in plaats van stenen muurtjes zoals het geval bij vooroorlogse plantsoenen. Een ontwerp van de groenaanleg is niet gevonden in de archieven.

J.H. VAN DEN BROEK: EEN ARCHITECT VAN NAAM

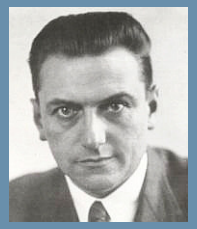

Vereeniging Volkshuisvesting wilde begin jaren veertig een architect van naam betrekken voor het bouwplan, om zo meer kans van slagen te hebben. Het is niet verwonderlijk dat ze uitkwamen bij het Rotterdamse architectenbureau Brinkman en Van den Broek. J. H. van den Broek (1898-1978) was een bekende architect. Hij had in de jaren twintig en dertig actief bijgedragen aan de vooruitstrevende architectuurstroming het Nieuwe Bouwen, eerst als zelfstandig architect en vanaf 1937 als partner van J.A. Brinkman (1902-1949).

De architecten hadden nieuwe opvattingen over wonen en stedenbouw. Een open bebouwing rekende af met het begrip binnenterrein en voor- en achtergevels. Traditioneel gezien waren woonblokken met de voorkanten tegenover elkaar geplaatst, aan weerszijden van de straat, en met de achterkanten naar het binnenterrein. Bij strokenbouw echter kwamen de voorkanten tegenover de achterkanten te staan, waardoor de gevel met de entree en keuken aan de woonstraat was georiënteerd, en de woonkamer aan de tuin- en zonzijde. Woonstraten of -paden werden dus eenzijdig bebouwd. De woningindeling maakte zo optimaal mogelijk gebruik van de situering ten opzichte van de bezonning, lucht, beplanting. Toch was er weerstand tegen strokenbouw, met als argumenten dat de wind er vrij spel had en geborgenheid en privacy ontbraken.[20] Het architectenduo deed samen met H.A. Maaskant en W. van Tijen in de publicatie *Woonmogelijkheden* in het Nieuwe Rotterdam uit 1941 voorstellen voor een open bebouwing in de Rotterdamse wijken. De ideeën zouden tot uitvoering komen in de naoorlogse wijk Pendrecht.

Van den Broek was een sociaal geëngageerd architect. Hij hoefde niet zo nodig spectaculaire gebouwen te ontwerpen, maar bouwde het liefst goede en betaalbare arbeiderswoningen die gekopieerd konden worden. Niet alleen als architect, maar ook als bestuurslid leverde Van den Broek een belangrijke bijdrage aan de maatschappij. Een van de belangrijkste activiteiten van Van den Broek in de wederopbouwperiode was zijn deelname vanaf 1947 aan de door de rijksoverheid ingestelde studiegroep ‘Efficiënte Woningbouw’, die voorstellen deed met betrekking tot de rationalisatie van de woningbouw. Bovendien was hij betrokken bij de oprichting van het Bouwcentrum, dat in 1948 in Rotterdam opende als voorlichtingscentrum voor de bouwwereld. Ook speelde Van den Broek een rol bij aanverwante organisaties, namelijk de stichting Ratiobouw, als redactielid van tijdschrift *Bouw* en voorzitter van de Ondergroep Plattegronden die zich richtte op doelmatige productie van volkswoningen. In het verlengde van laatstgenoemde had hij aandeel in het ontwerpen van een eerste reeks ‘normaalwoningen’ in 1948. Dit waren standaardplattegronden voor eengezinswoningen die door gemeenten tegen een geringe vergoeding beschikbaar werden gesteld aan particuliere ontwikkelaars die geen architect konden betalen. In 1948 was hij medeoprichter van de stichting Goed Wonen, die een ‘goede’ en moderne woninginrichting bevorderde. En alsof dit alles nog niet genoeg was, bekleedde Van den Broek van 1948 tot 1965 de functie van Buitengewoon Hoogleraar in de architectuur aan de Afdeling Bouwkunde aan de TH Delft. Tijdens zijn inaugurele rede sprak hij de volgende woorden: ‘Het bouwen is niet een gelegenheid tot artistieke expressie van de architect, maar een activiteit van de menselijke gemeenschap, en dus het gebouw is niet een kunstobject, doch een organisme ten behoeve van die gemeenschap. De conceptie van de architect wordt niet gericht op de representatie van het gebouw ten opzichte van de wereld, doch op zijn functie daarin. Daarom moge ook de benaming ‘functionalisme’ begrijpelijk zijn.’[21]

Nadat Brinkman in 1949 was overleden associeerde Van den Broek zich met de jonge architect Bakema. In de jaren vijftig en zestig gold het bureau Van den Broek en Bakema als een van de meest belangrijke architectenbureaus van Nederland. Het bureau groeide uit tot grote speler in de woningbouw. In de wijk Klein Driene in Hengelo werden identieke wooneenheden herhaald. De Eindhovense woonwijk ’t Hool (1969-1972), ook gebouwd door Philips, is een bekend plan in diens oeuvre. In tegenstelling tot Het Ven, dat in publicaties over Van den Broek niet wordt genoemd, maar wel een goed voorbeeld is van zijn streven naar betaalbare arbeiderswoningen.

2.5 DE UITWERKING VAN ‘PLAN STRIJP’

Het Ven en omgeving is in verschillende bouwperiodes tot stand gekomen en bestaat uit verschillende bouwplannen. In deze context onderscheidt het plangebied zich door een eigen stedenbouwkundige opzet en architectuur.

STEDENBOUWKUNDIGE KENMERKEN
De stedenbuwkundige contouren zijn in grote lijnen bepaald door de wegenstructuur. Het driehoekig terrein gaf zowel aan het eerste als tweede bouwplan ruimte en is omsloten door de Bredalaan, de Noord Brabantlaan en de Jacob Oppenheimstraat. De eerste twee wegen zijn voor stadsdeel Strijp belangrijke uitvalswegen. De Bredalaan met het kenmerkende meanderende verloop is een relict van de oude Klauwierstraat, de aftakking van de Zeelsterstraat die als radiaal ‘één van de poten van de spin’ vormde. De Noord Brabantlaan is op basis van het uitbreidingsplan van De Casseres vanaf 1930 als uitvalsweg aangelegd, en haakt sinds 1960 aan op de ringweg.

De situering van de Theresiakerk eind jaren twintig is bepalend geweest voor de verdere uitleg van woonwijk Het Ven. De kerk is bewust in de luwte van de drukke doorgaande wegen geplaatst, aan een groen plantsoen langs de Carmelitessenstraat. In verschillende gemeentelijke uitbreidingsplannen en schetsplannen van Van den Broek is te zien hoe de groenstrook werd doorgezet in noordelijke richting, de Bredalaan over. Deze groene as zou vanuit het groene kerkplein via de Bredalaan het plangebied in hebben gestoken. De kerktoren kwam op deze manier in de aslijn te liggen. In plaats van een groene as is er verbinding gemaakt tussen de twee (groene) pleinen die wordt begeleid door een vriendelijke entree: de karakteristieke winkelblokjes aan de Johannes Voetstraat. Na deze korte onderbreking werd het groen voortgezet door het langgerekte Hugo de Grootplein, en oorspronkelijk hier oostelijk van een rijk aangelegde plantsoenstrook. Het groen maakt aan de noordzijde in een knik aansluiting op de Noord Brabantlaan - die oorspronkelijk groener van karakter was dan tegenwoordig het geval. Vanuit de parochiegedachte, zowel voor als na de oorlog leidend, domineerde de kerk in ruimtelijk en sociaal opzicht de Theresiaparochie.

De woonblokken langs de Struyckenstraat (die parallel loopt aan de Bredalaan) en de Noord Brabantlaan, die evenwijdig aan de beide wegen gesitueerd zijn, vormen de randen van het plangebied. De hiertussen gelegen straten zijn oost-west georiënteerd en maken aan de noordzijde door schuin geplaatste blokjes een knik, vanuit de Noord Brabantlaan ter begeleiding het plangebied in. Ter hoogte van het Hugo de Grootplein komen langs de beide uitvalswegen op twee punten toegangen uit op het plangebied. Vanuit het plangebied is er middels zichtlijnen een visuele relatie met de omgeving, waaronder de Bredalaan en de kerk. Het openbaar groen is in samenhang met de architectuur aangelegd. De rijke groenaanleg aan bomen en plantsoenen langs en op de koppen van bouwblokken bestaat nog gedeeltelijk, maar is ook op plekken verschraald. Het centrale Hugo de Grootplein vormt het groene hart van het plangebied. Het groenontwerp van de Plantsoenendienst met aan hoofd Fontaine is modern van karakter, mede door de diagonale paden en de omkadering door de bomenrij. De clustering van voorzieningen als school- en wijkgebouw in dit wijkcentrum was door Van den Broek opgenomen in zijn plan.

Langs straten zijn woonblokken gesitueerd van verschillende afmetingen (blokken variërend van 4 tot 14 woningen). De bebouwing is semi-gesloten en omsluit de achtertuinen. Aan de voorzijde is op verschillende wijze de overgang van privé naar openbaar vormgegeven. Om de bezonning optimaal te benutten zijn de woonblokken op het oosten voorzien van een voortuin, die daarmee op het westen is gelegen. Bij deze woningen is er een gradiënt te zien van voortuin, erfafscheidingen, stoep en weg. De blokken aan de overzijde, met een achtertuin op het zonnige westen, hebben een ‘Delftse stoep’, de smalle strook tussen woning en straat, grenzend aan de openbare stoep, met vervolgens een bomenrij in verharding of een bermstrook. Door deze opzet is het straatprofiel asymmetrisch. In de woningplattegronden van type B langs de Struyckenstraat heeft Van den Broek eveneens rekening gehouden met de zon. De woonkamer is niet aan de voorzijde gelegen, maar aan de achterzijde op het zonnige zuiden. Een opvallend element zijn de verspringende rooilijnen in het deelgebied oostelijk van het Hugo de Grootplein. Aan weerszijden van de lange straten verspringt één van de kleinere blokken iets naar achter ten opzichte van de anderen. Dit is een van de subtiele principes die zijn toegepast om eentonigheid te voorkomen. De westelijk georiënteerde blokken die naar achteren verspringen hebben een voortuin, als uitzondering op de regel. De voortuinen zijn afgescheiden van de straat door een mee-ontworpen lage betonnen rand, die ter hoogte van de voordeur een uitsparing heeft. Na oplevering waren keurige lage haagjes aangeplant, die samen met de betonnen rand een bescheiden erfafscheiding vormden.

↓ Tekening van de huidige situatie waarop de structuur van de wijk en de sterke samenhang tussen de bouwblokken en de (dikwijls groene) openbare ruimte zichtbaar wordt.

↓ Schetsplan van J.J. van den Broek voor de opzet van de wijk, 1941.
[HNI]

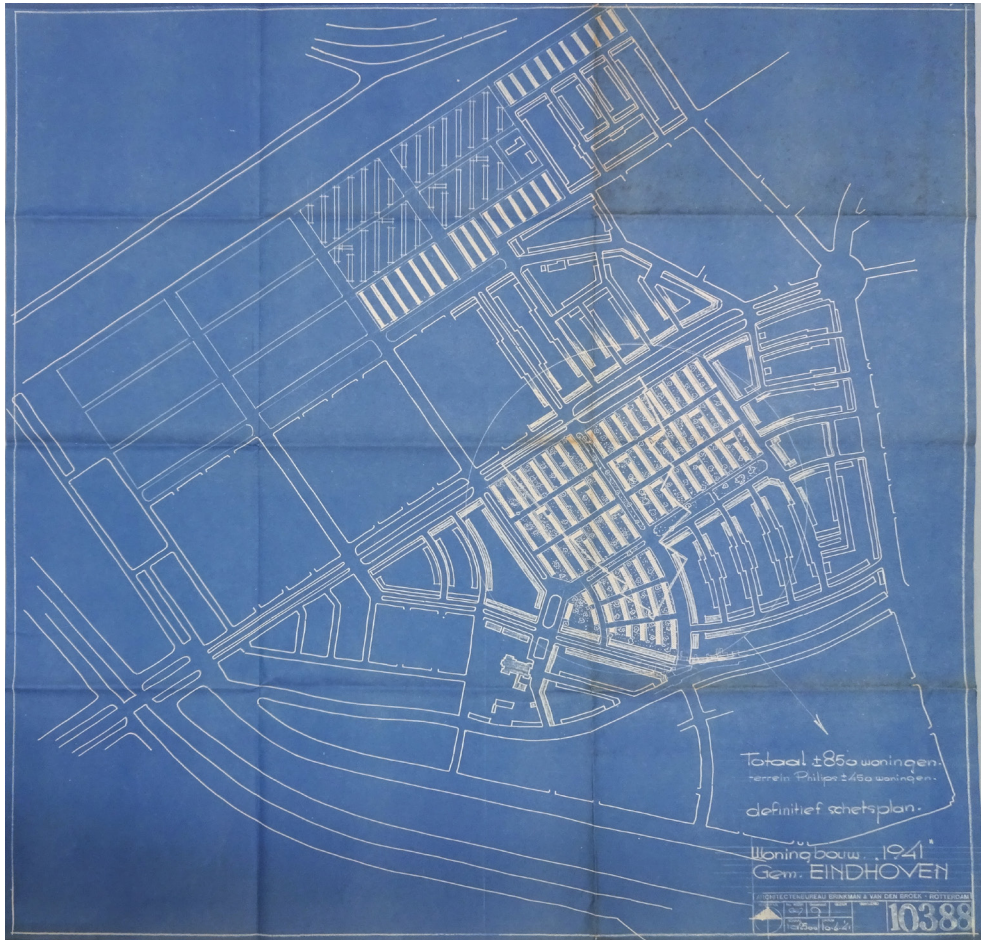

↓ Schetsplan van J.J. van den Broek voor de opzet van de wijk, 1941.
[HNI]

↓ Woningplattegrond type A, Van den Broek, 1943. [HNI]

↓ Gevel aanzicht woningen type A, Opvallend zijn de veelheid aan glazen ramen in lichtgekleurde, stalen kozijnen en de afwisselend licht- en donkergekleurde stalen voordeuren met roedeverdeling en glas, ca. jaren vijftig. (Vriend 1963]

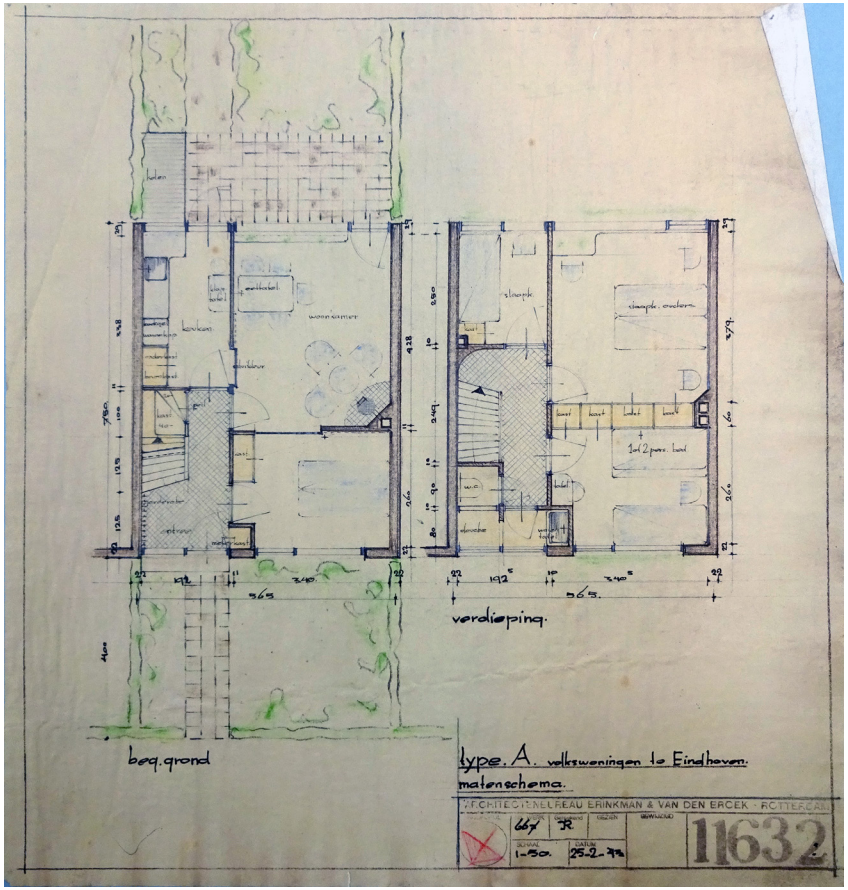

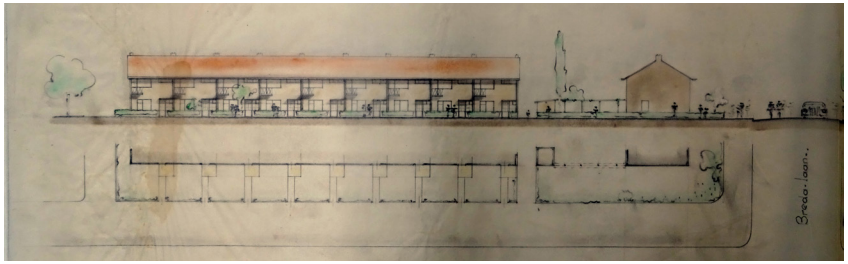

De achtertuinen zijn bereikbaar via achterpaden die ofwel direct uitkomen op de straat (op de kopse kanten), of op de wandelpaden tussen de blokken door. De openingen tussen de blokken liggen niet in dezelfde lijn, waardoor je vanaf de straat een doorkijkje hebt naar achterliggende bebouwing. De toegangen naar de achterpaden worden op sommige plekken begeleid door groenaanleg, zoals een lage haag of een clustering van twee bomen. De erfafscheiding aan de achterzijde bestond oorspronkelijk uit schuurtjes en een laag hekwerk. Op deze manier was de ruimte tussen de schuurtjes visueel open gehouden, wat een doorkijk naar de achtertuinen mogelijk maakte. Inmiddels is deze open ruimte veelal dichtgezet met betonnen muren en schuttingen. Aan de straatzijde werd aanvankelijk het zicht op de binnentuinen, door de open ruimte tussen de blokken, gedeeltelijk afgeschermd door een pergola met bloeiende planten. Enkel aan de Jacob Oppenheimstraat is de achtertuin aan de straatzijde afgescheiden middels een gemetselde muur, die aansluit op mee-ontworpen schuurtjes die overigens in architectuur afwijken van de andere schuurtjes.

In de wijk is per hectare een groter aantal woningen geplaatst dan gebruikelijk, namelijk 50 woningen per hectare.[22] Toch wordt dit door de ruime en speelse opzet niet als zodanig ervaren. Al is ten opzichte van de eerste schetsplannen van Van den Broek de verkaveling redelijk traditioneel geworden, met semi-gesloten bouwblokken langs straten, door het asymmetrische straatprofiel is op vernieuwende wijze de zontoetreding optimaal benut.

ARCHITECTONISCHE KENMERKEN

Het streven naar betaalbare woningbouw en de schaarste aan materialen en mankracht uitte zich in een efficiënt bouwplan dat in korte tijd op de bouwplan gerealiseerd kon worden. De toepassing van beton voor zowel de constructie als afwerking, grote glaspartijen en staal voor de kozijnen was indertijd een unicum in de Eindhovense volkswoningbouw. De constructie van betonbalken die de plafonds dragen is vermoedelijk een vroege vorm van prefabricatie geweest, net als de stalen ramen en deuren uit de Haagse Van Heijst fabriek, waar in het archief van het Nieuwe Instituut archief een offerte aanvraag en brochure van is aangetroffen.[23] Wel zo efficiënt was bovendien de toepassing van dezelfde architectonische kenmerken, ofwel: de bouwblokken zijn op vrijwel identieke wijze tot stand gekomen. Bijkomstig effect is dat een rustig, uniform straatbeeld is verkregen. De kleinschalige bebouwing bestaat uit woonblokken met een begane grond en een verdieping en zijn van dezelfde hoogte. De reeks van woningen zijn aaneengeschakeld tot één woonblok, waardoor de gevelopbouw van het geheel dominant is. Uniformiteit wordt onder meer veroorzaakt door de doorlopende met rode pannen gedekte zadeldaken en de gemetselde gevels. De gevels zijn in staand verband opgemetseld met baksteen in verschillende roodbruine tinten, en met licht voegwerk. Voor het trasraam, het waterdichte metselwerk aan de onderzijde tegen het optrekken van grondvocht, is gebruik gemaakt van baksteen in grijswit tinten.

Ondanks het redelijk uniforme karakter van de woningbouw is de woning herkenbaar als een individuele eenheid door toepassing van elementen als de verticale penanten (scheidingswanden) met de hemelwaterafvoer, en accenten als de gemetselde schoorstenen en de kenmerkende balkons. De elementen zorgen tevens voor ritme en plasticiteit. De eengezinswoningen zijn door Van den Broek onderverdeeld in de types A, B en C. Er zijn subtiele verschillen tussen de types te onderscheiden en de ze worden gespiegeld toegepast, maar de gevelcompositie is uit dezelfde elementen opgebouwd. Over het algemeen is het gevelbeeld als volgt te omschrijven. Kenmerkend zijn de balkons, bestaande uit een betonnen vloer en een modern vormgegeven stalen hekwerk met horizontale spijlen. Opvallend is de veelheid aan glazen ramen in lichtgekleurde, stalen kozijnen, zowel op de begane grond als de verdieping. De raampartij van de woonkamer of keuken en van de slaapkamer aan de voorzijde zijn het grootst. Ter ontluchting van de badkamer werd voor smalle horizontale kiepraampjes gekozen. De architect had afwisselend licht- en donkergekleurde stalen deuren met roedeverdeling en glas, en een vooruitstekende stalen leuning (beugel) in dezelfde donkere tint voor ogen. De entreepartij bestond uit een betonnen drempel, de deur met geïntegreerd een brievenbus en deurbel aan de ene zijde, en een uit betonsteen opgebouwd muurtje met in de bovenhoek een toiletraampje aan de andere zijde, afgedekt met een betonnen luifel. De betonnen latei boven het grote raam op de begane grond is in lijn met de luifel. Het beton komt terug in de mee-ontworpen lage betonnen rand als erfafscheiding van de voortuinen. De betonnen latei, luifel, balkonvloer vormen samen horizontale accenten die voor een belangrijk deel de gevel geleden. Vanwege de windschermen van glas in stalen ramen bij de voordeuren stond het plangebied al snel bekend als de ‘glaswijk’. De windschermen zijn echter uit onderhoudsoverweging verwijderd. In de meerderheid zijn woningen van type A, die een relatief brede beukmaat hebben, evenals royale

↓ Voorgevel woningtype A.
↓ Voorgevel woningtype A aan de Bredalaan, gespiegeld

↓ Voorgevel woningtype B met voortuin.
↓ Voorgevel woningtype B met ‘Delftse stoep’, gespiegeld.

↓ Voorgevel woningtype C [google.maps]
↓ Voorgevel woningtype C voor de recente renovatie, gespiegeld [google.maps]

raam- en entreepartijen. De woningen van type B en C zijn eenvoudiger. Zo heeft type B een minder voorname entree door het ontbreken van het betonnen muurtje, en is de luifel vervangen voor een betonnen latei. Ook is het slaapkamerraam kleiner. Bij type C, veruit in de minderheid, ontbreken zelfs het balkon en de badkamerraampjes. Dit type heeft bovendien gemetselde muurtjes in plaats van de leuningen. Op enkele plekken zijn bij de beëindiging van de woonblokken verbijzonderingen terug te zien. Er zijn bijvoorbeeld stijlen toegepast in de leuningen, ter plaatse van toegang tot de achterpaden.

De woningplattegrond was efficiënt ingedeeld en door de voorzieningen als inbouwkasten en een badkamer met douche, toilet en wastafel zijn de woningen luxueus te noemen voor die tijd. In het archief zijn tekeningen te vinden van het bedrijf Bruynzeel voor een kleine maar functionele keuken.[24] De voor arbeiders indertijd relatief luxe woningen waren bovendien voorzien van een glazen achterpui die uitkwam op een terras dat overliep in het gazon van de achtertuin. De schuurtjes op de erfgrens waren bedoeld voor de fietsen en zijn net als de woningen ontworpen door Van den Broek. Het zijn simpele bouwsels onder een lessenaarsdak met gevels die overwegend zijn opgemetseld uit baksteen in grijswit tinten, en aan de bovenzijde middels een rollaag worden beëindigd. Enkele schuurtjes hebben metselwerk van baksteen in roodbruine tinten.

Ter afwisseling in het woningprogramma bestond het bouwplan naast de eengezinswoningen uit een veertiental woningen van het type O.v.D., dat stond voor eenlaagse woningen onder een met pannen gedekt zadeldak voor ‘ouden van dagen’. Andere gebouwtypen waren de winkelpandjes aan de Johannes Voetstraat, kenmerkend vanwege de uitkragende gevel en luifel. In het plan van Van den Broek was bovendien één werkplaatsje ingetekend, op de hoek van de Antony Moddermanstraat en Struyckenstraat. Overige gebouwen bestonden uit de scholen en het wijkgebouw, waarvoor verschillende bouwtekeningen zijn gevonden in het archief, maar het ons onbekend is of ze op basis van het ontwerp van Van den Broek zijn uitgevoerd.

2.6 LATERE ONTWIKKELINGEN

In 1956 is door de dienst Gemeentewerken het ontwerp uitbreidingsplan ’t Ven gepresenteerd voor terreinen langs de nieuwe uitvalsweg naar Tilburg. Deze weg was samen met de rondweg, de Noord Brabantlaan en de Zeelsterstraat bepalend voor de structuur van het plan. Langs de Tilburgseweg werd een brede plantsoenstrook geprojecteerd: het Jacob Oppenheimpark. De woonbebouwing werd aangepast aan de bebouwing in de omgeving. Dit is inderdaad het geval bij de woonblokken langs de Jacob Oppenheimstraat en de Struyckenstraat uit 1961, die wat betreft stedenbouwkundige situering en architectuur aansluiten op de bebouwing uit de jaren veertig. Net als bij het Hugo de Grootplein werd in het Jacob Oppenheimpark op een markant punt ruimte gereserveerd voor een schoolgebouw (1976). Het door drie grote wegen omsloten, driehoekig terrein aan de overzijde van de Tilburgseweg werd ongeschikt geacht als woonterrein, maar was bedoeld voor een groot gebouwencomplex. Hier opende in 1966 het Evoluon ter ere van het 75-jarig jubileum van Philips. Het futuristisch aandoende gebouw van de architecten Louis Kalff en Leo de Bever werd gebruikt als educatief technologiemuseum.
Op de plaats van de werkplaats aan de Antony Moddermanstraat is een blokje woningen uit 1985 gekomen. Rond 2008 hebben de eenlaagse woningen voor ouden van dagen plaats gemaakt voor appartementencomplexen voor senioren, om zo te voldoen aan de groeiende vraag naar gelijkvloerse woningen. Ook op het terrein bestemd voor scholen is een appartementencomplex verrezen, evenals ter plaatse waar voorheen het wijkcentrum stond. In maat, schaal en materiaalgebruik heeft de nieuwbouw moeilijk aansluiting weten te krijgen op de bestaande bebouwing. De vervangende nieuwbouw van het wijkcentrum (nu: appartementen en zorgfuncties in de plint) heeft de groene entree aan de Noord-Brabantlaan vertroebeld, en het noordelijk deel van het openbare groen van het Hugo de Grootplein geprivatiseerd en afgesloten middels hekken.

De eengezinswoningen uit de jaren veertig zijn nog in vrij originele staat. Wel zijn de windschermen die het plangebied te bijnaam ‘glaswijk’ gaven uit onderhoudsoverweging verwijderd. Verder zijn de stalen kozijnen en voordeuren vervangen door houten exemplaren waardoor de verfijnde profilering teniet is gegaan en de geleding is veranderd. Bij een enkele woning, zoals de Jacob Oppenheimstraat 2, de J.M. Kemperstraat 2 en de Bredalaan 70 is de voordeur nog origineel. De huidige kleuren verschillen van donkergroen tot donkerrood. Enkele blokken zijn gedeeltelijk voorzien van een later aangebrachte witte verflaag. De recente transformatie van enkele proefblokken ten behoeve van verduurzaming was ingrijpend en heeft de oorspronkelijke architectuur onherkenbaar aangetast (De loods architecten en adviseurs, 2018). De oorspronkelijk open ruimte aan de achterpaden tussen schuurtjes is veelal dichtgezet met betonnen muren en schuttingen. De pergola’s zijn verdwenen.

↓ Zicht vanaf het Sint-Theresiaplein naar de Johannes Voetstraat, het plangebied in. De karakteristieke winkelblokjes zorgen voor een vriendelijke verbinding tussen de twee (groene) pleinen.
↓ De overgangen tussen de Noord-Brabant laan en de daar haaks op staande straten wordt verzacht door de knik in de straat en de begeleiding door plantsoenen.

↓ Typerend voor de wijk zijn de langgerekte, semi-gesloten bouwblokken met aan drie zijden strokenbebouwing en veelal afwijkende bebouwing op één van de kopse kanten (zuidzijde).
↓ De pijl geeft de kijkrichting aan.

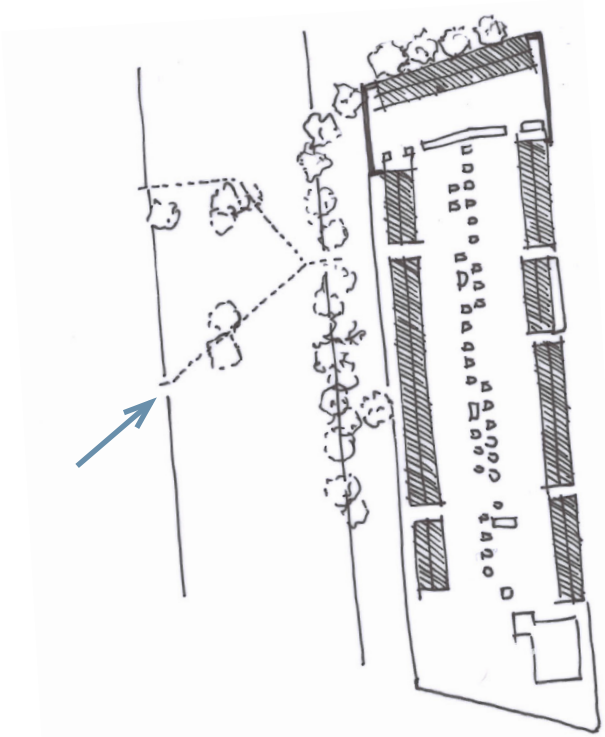

- In het straatbeeld zorgt het verspringen van de rooilijn voor een subtiele onderbreking.
- Ondanks het redelijk uniforme karakter van de bouwblokken is de woning herkenbaar als een individuele eenheid door toepassing van elementen als de verticale penanten met de hemelwaterafvoer, en accenten als de gemetselde schoorstenen en de kenmerkende balkons.
- Elementen die voor plasticiteit en ritmiek zorgen in de gevels: penanten, hemelwaterafvoer, luifels, balkons en de leuningen naast de voordeuren.
- De toegangen naar de achterpaden worden op sommige plekken begeleid door groenaanleg, zoals een clustering van twee bomen en/of een lage haag.
- De openingen tussen de blokken liggen niet in dezelfde lijn, waardoor je vanaf de straat een doorkijkje hebt naar achterliggende bebouwing.

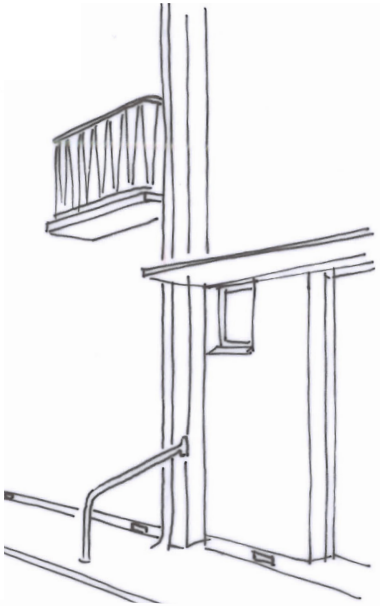

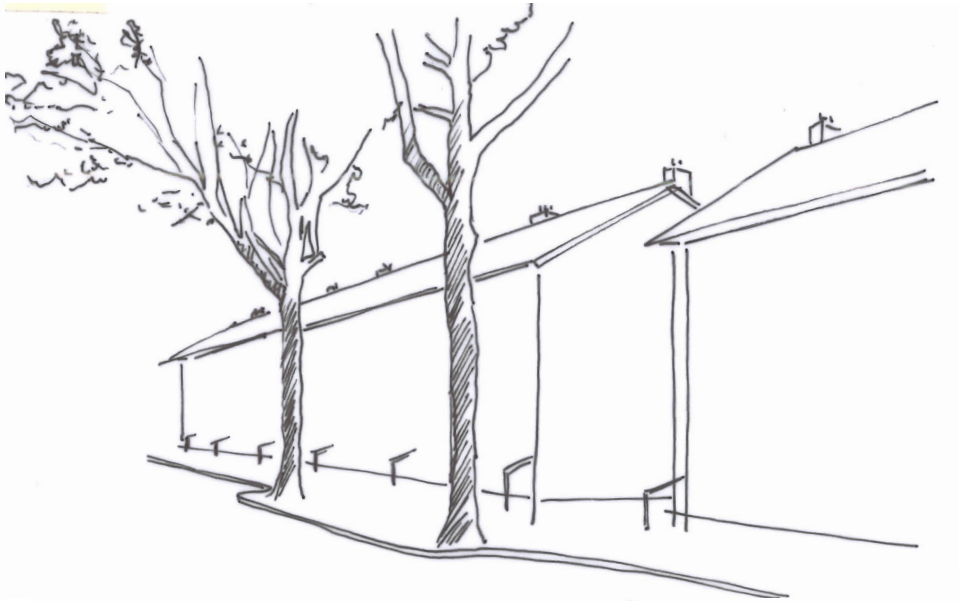

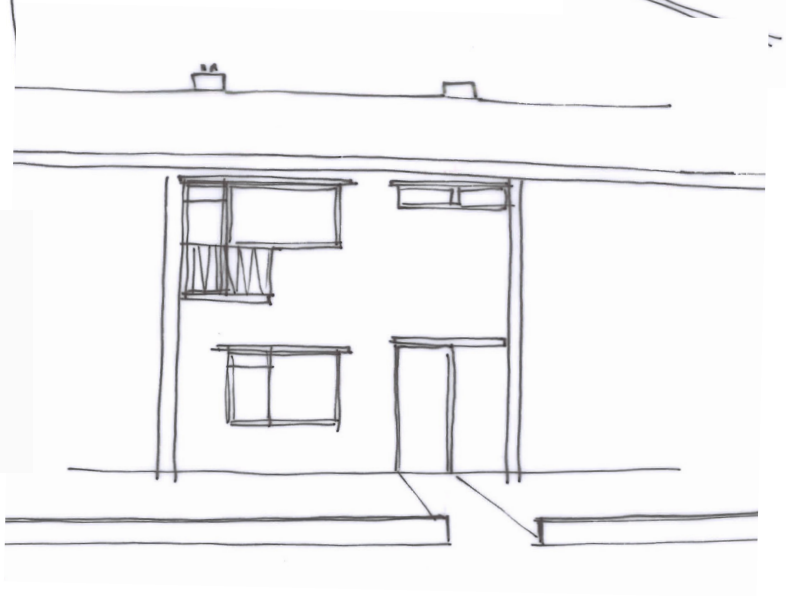

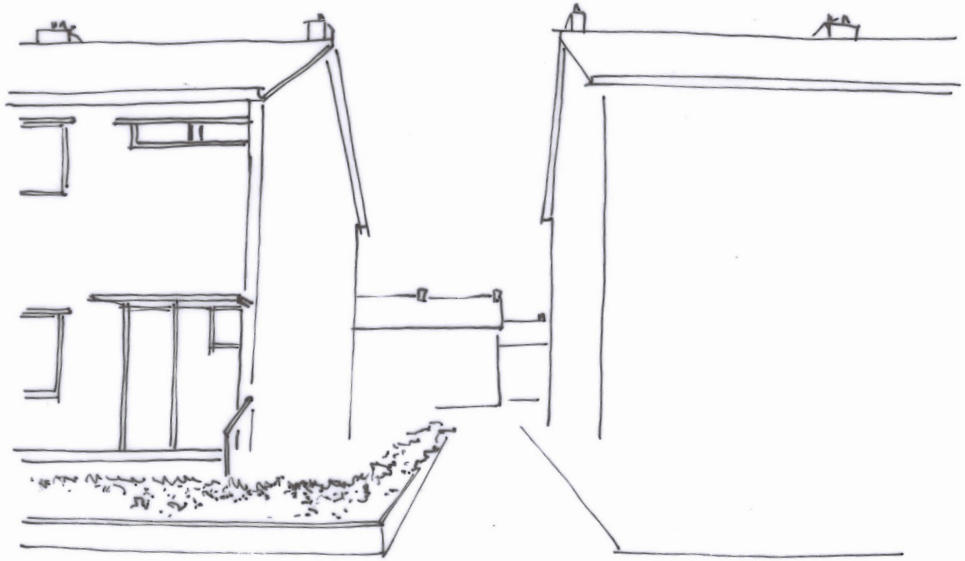

↓ Het ontwerp uitbreidingsplan 't Ven, dienst Gemeentewerken, 1956. Langs de Tilburgseweg werd het Jacob Oppenheimpark aangelegd. De woonbebouwing daarlangs en aan de Struyckenstraat sluit wat betreft stedenbouwkundige situering en architectuur aan op de bebouwing uit de jaren veertig. [RHCe]

↓ Woonblokken type A aan het langgerekte Hugo de Grootplein. Rechts van de weg was een rijk aangelegde plantsoenstrook. [eindhoveninbeeld.nl]

↓ Het Hugo de Grootplein is in de huidige situatie omkaderd door hekken en de plantsoenstrook heeft plaats gemaakt voor een parkeerstrook.

↓ Woonblokken type C aan de Struyckenstraat. Het net aangeplante groen laat duidelijk de open relatie tussen straat en achtertuinen zien.

↓ In de huidige situatie is het groen wat verwilderd en is er ter plaatse van de heg een houten schutting geplaatst.

↓ De hoek van de Struyckenstraat en de Johannes Voetstraat, die de verbinding legt met het Sint Theresiaplein, aan de overzijde van de Bredalaan. De woonblokken type C zijn verbijzonderd op de hoeken, met een penant, balkon en raamopening op de begane grond.

↓ In de huidige situatie, is het balkon vervangen door een Frans balkon (net niet zichtbaar op de foto) en is het penant verdwenen. De winkeltjes zijn ook in uiterlijk veranderd: het vele glas is vervangen door trespa.

- ↓ Op enkele plaatsen zijn de kenmerkende hagen die de bouwblokken aaneensluiten verdwenen.
- ↓ Enkele plantsoenen zijn niet omkaderd en verwilderd.
- ↓ Door plaatsing van hekken rondom het Hugo de Grootplein is het park moeilijk toegankelijk.
- ↓ Hekwerken rondom de school zorgen voor een verrommeld en kaal aanzicht van de openbare ruimte.
- ↓ De aansluiting van nieuwere bebouwing laat soms te wensen over: de schaal, typologie en aansluiting op het maaiveld passen niet bij de kleinschaligheid, ritmiek en plasticiteit van de jaren veertig architectuur.
- ↓ Ter plaatse van de voormalige werkplaats zijn in de jaren tachtig eengezinswoningen gebouwd.

- Het schoon metselwerk is op sommige plaatsen wit geschilderd.
- Het noordelijk deel van het openbare groen van het Hugo de Grootplein is geprivatiseerd en afgesloten middels hekken.

- Aan de straatzijde werd aanvankelijk het zicht op de achtertuinen gedeeltelijk afgeschermd door een pergola. In de huidige situatie zijn de doorzichten dichtgezet met houten schuttingen of hoge hagen.
- Bij de meest recente renovatie zijn een aantal karakteriserende elementen van het oorspronkelijke woonblok verdwenen. De rode daken zijn vervangen door grijze pannen, plaatmateriaal of zonnepanelen. Doordat de schoorstenen naar de achterzijde zijn verplaatst is er minder ritmiek. De horizontale geleding is deels verdwenen doordat de lateien niet langer zichtbaar zijn. De raampartijen, ooit zo kenmerkend voor de 'glaswijk', vallen weg in het gevelbeeld door de donkere kleurstelling en grove raamprofilering.

- In de materialisering is het oorspronkelijk karakteristieke gebruik van beton niet langer terug te zien. De luifels zijn grover uitgevoerd in trespa. De 'Delftse stoep' is vervangen door een wat grof vormgegeven, hogere opstap.
- De penanten zijn bij de renovatie van dit type C woonblok in andere vorm blijven bestaan, waarbij is gerefereerd naar de oorspronkelijke penanten, maar door de plaatsing (net niet op de beuk) en materialisering mist het de oorspronkelijke logica. De dakrand is grof uitgevoerd, net als de raam- en deurpartijen en luifel. De balkons zijn vervangen door Franse balkons. Het geheel mist de oorspronkelijke verfijning, ritmiek en plasticiteit.

WAARDERING EN AANBEVELINGEN

3.1 WAARDERING

CULTUURHISTORIE
Het plangebied is samen met het vooroorlogse deel van Het Ven zuidelijk van de Bredalaan een uiting van de lange tijd heersende parochiegedachte: de kerk als hoeksteen van de parochie. In Het Ven is de parochiale opzet duidelijk te herkennen in de voor de wijk dominante Theresiakerk (1926) en voorzieningen aan de overzijde van de Bredalaan met de winkels aan de Johannes Voetstraat en voorzieningen als scholen aan het Hugo de Grootplein. Het voor- en naoorlogse deelgebied vormt samen de parochiewijk Het Ven.

Het plangebied is daarnaast van waarde als het eerst gerealiseerde naoorlogse bouwplan in Eindhoven, in de tijd dat de woningnood op zijn hoogst was. Het initiatief voor Bouwplan Strijp (zoals het naoorlogse deel van Het Ven aanvankelijk werd aangeduid) lag bij de voorzitter F. Philips van de Vereeniging Volkshuisvesting. De particuliere vereniging was nauw betrokken bij het bedrijfsleven (Philips). Terwijl de gemeente het vaak liet afweten was de woningbouwvereniging als huisvester van werknemers in de Eindhovense industrie een belangrijke speler in het veld van de volkswoningbouw. Strijp was het aangewezen stadsdeel voor arbeiderswoningen vanwege de nabijheid van het werk. Het bouwplan maakte samen met enkele honderden noodwoningen elders in Eindhoven onderdeel uit van het door het ministerie van Wederopbouw en Volkshuisvesting aangewezen contingent uit 1946.

Het gerenommeerde, Rotterdamse architectenbureau Brinkman & Van den Broek was vanwege hun ervaring en bekendheid gevraagd voor het ontwerp. Het Ven is geen architectonisch topwerk binnen het oeuvre van het architectenbureau, maar wel een kenmerkend voorbeeld voor hun visie op sociale woningbouw. De sociaal geëngageerd architect Van den Broek was een groot pleitbezorger van gestandaardiseerde, betaalbare en goede arbeiderswoningen. Het Ven geeft blijk van dit streven, dat door zowel opdrachtgever als ontwerper werd gedeeld. Vereeniging Volkshuisvesting is een voorloper van Woonstichting ’thuis, de huidige eigenaar van de woningen in het plangebied.

STEDENBOUW
Het plangebied is van stedenbouwkundige waarde als onderdeel van de stedelijke uitbreiding van landelijk Strijp, tot de annexatie in 1920 een randgemeente van Eindhoven. De huidige wijknaam Het Ven komt voort uit een klein ven, een ondiep meer, ter plaatse van het huidige Jacob Oppenheimerpark waarnaar het gehucht Het Ven was vernoemd. De Bredalaan met het kenmerkende meanderende verloop is een relict van de oude Klauwierstraat, de aftakking van de Zeelsterstraat die als radiaal ‘één van de poten van de spin’ vormde. Het naoorlogse plangebied noordelijk van de Bredalaan vormt de voorzetting van de enclave die vanaf de jaren twintig zuidelijk van de weg tot stand was gekomen rond de door groen omgeven Theresiakerk.

Van stedenbouwkundige waarde is de opzet van het plangebied als duidelijke eenheid ingeklemd tussen de pré-stedelijke radiaal Bredalaan, de vanaf 1930 aangelegde uitvalsweg Noord Brabantlaan en het Jacob Oppenheimerpark aangelegd rond 1960. Op de opeenvolgende uitbreidingsplannen van ‘Groot Eindhoven’, die na de annexatie werden gepresenteerd, is de driehoekige vorm van het terrein te herkennen. Met het uitbreidingsplan van De Casseres uit 1930 als onderlegger paste het bouwplan uit 1941 van Van den Broek als een puzzelstukje in het grotere geheel van het snelgroeiende Eindhoven. De bebouwing is kleinschalig van karakter en hangt samen met de wijk Lievendaal ten noorden van de Noord Brabantlaan. Zowel het stratenpatroon als de schaal sluit aan op de wijk. Op enkele plekken lopen de dwarsstraten in elkaar over: Zeelsterstraat-Welschapsedijk, Bredalaan-Loeffstraat en Hugo de Grootplein-Van der Muydenstraat.

Belangrijk in de stedenbouwkundige opzet zijn de toegangen langs de beide uitvalswegen ter hoogte van het Hugo de Grootplein, die aan de ene kant worden begeleid door de geknikte straten en aan de andere kant de winkelblokjes. In de eerste schetsplannen van Van den Broek was een groene as bedacht die vanuit het groene kerkplein via de Bredalaan het plangebied instak. Uitgevoerd is een verbinding tussen de twee (groene) pleinen middels een vriendelijke, maar vrij stenige entree. Nog altijd kenmerkend is het groene, langgerekte Hugo de Grootplein, dat de nieuwe visie van de gemeentelijke Plantsoenendienst uit het begin van de jaren vijftig belichaamde (met als brein F. Fontaine): geen statisch sierplantsoen, maar een open ruimte begrensd en omkaderd door Noorse esdoorns, en doorsneden door diagonale paden. Ook de verdere groenaanleg met in het bijzonder de grote variatie aan boomsoorten (onderdeel van Eindhoven als arboretum) draagt bij aan het totaalbeeld van Het Ven. Bij de recent vernieuwde blokken zijn de bomen

gekapt, wat een kale indruk maakt en het belang van de samenhang tussen ‘het rood’ en ‘het groen’ doet inzien.

De wijk kenmerkt zich door zes stedenbouwkundige ensembles. Binnen de ensembles zorgen de relatie tussen de routes, de groenaanleg en de bebouwing voor een eigen sfeer en positie binnen Het Ven. Op pagina 45 worden de karakteristieken van elke sfeer nader beschreven.

Het plangebied herinnert aan de zoektocht van opdrachtgever en architect naar een nieuwe stedenbouw. Al is de stedenbouwkundige opzet traditioneler geworden dan Van den Broek aanvankelijk voor ogen had (semi-gesloten bouwblokken langs straten), is Bouwplan Strijp voor Eindhovense begrippen op stedenbouwkundig vlak vooruitstrevend te noemen. Door een asymmetrische straatprofiel, waardoor de woonblokken op het oosten voorzien zijn van een voortuin, werd zo optimaal mogelijk gebruik gemaakt van de zon. Op subtiele wijze vermeed Van den Broek eentonigheid, bijvoorbeeld door teruglegging van de voorgevelrooilijn van één woonblok, waardoor er ruimte ontstond voor een tuin in een reeks van Delftse stoepen, het principe van verspringende blokken en het markeren van doorzichten en paadjes met bomen.

De wijk Het Ven is stedenbouwkundig interessant vanwege de opzet die zowel voorkomt uit vooroorlogse (parochie) als de naoorlogse ideeën (aandacht voor optimale zontoetreding en groen), als een patchwork van twintigste-eeuwse stedenbouwkundige idealen.

ARCHITECTUUR

Van grote architectonische betekenis is de toepassing van moderne bouwmaterialen als beton en staal die met de totstandkoming van het plangebied hun intreden deden in de Eindhovense woonwijk. De architectuur is verzorgd en onderscheidend binnen de grote aantallen laagbouwwoningen die in de naoorlogse periode werden gerealiseerd. Voor Eindhoven was de architectuur van de wijk beeldbepalend. Het Ven stond plaatselijk zelfs bekend als de ‘glaswijk’, een bewijs dat het vernieuwende karakter van de woningen werd herkend. Dat er sprake is van een efficiënt bouwplan dat in korte tijd op de bouwplaats kon worden gerealiseerd, komt tot uiting in de constructie van betonbalken die vermoedelijk een vroege vorm van prefabricatie is geweest, net als de stalen ramen en deuren uit de Haagse Van Heijst fabriek. Kenmerkend is ook de repetitie van dezelfde architectonische kenmerken: doorlopende met rode pannen gedekte zadeldaken; gemetselde gevels van baksteen in verschillende roodbruine tinten, en het trasraam van baksteen in grijswit tinten; gemetselde penanten; balkons bestaande uit een betonnen vloer en een modern vormgegeven stalen hekwerk; een veelheid aan glazen ramen; betonnen lateien; entreepartijen waarvan nog oorspronkelijk het uit betonsteen opgebouwd muurtje naast de deur, afgedekt met een betonnen luifel; vooruitstekende, in een donkere kleur geverfde stalen leuningen voor de voordeuren. Het beton komt terug in de mee-ontworpen lage betonnen rand als erfafscheiding van de voortuinen.

FRICTIES EN VERSTORINGEN

Door het verdwijnen van de rijk aangelegde plantsoenstrook oostelijk van het Hugo de Grootplein is de groene doorgaande beweging in noordelijke richting verhard.

De buitenruimte is op plekken in meer of mindere mate ‘verrommeld’ door schuttingen, muren, hekwerken of verwaarloosd groen.

Op enkele plekken in het plangebied heeft de oorspronkelijke bebouwing plaats gemaakt voor gebouwen die nauwelijks relatie hebben met haar omgeving, die zichtlijnen doorbreken of een afwijkende bouwhoogte of rooilijn kennen. Dit komt onder andere voor op locaties waar in het plan van Van den Broek voorzieningen en woningen voor de ‘ouden van dagen’ waren voorzien. Enkele voorbeelden zijn: de bebouwing op de hoek van de Joan Melchior Kemperstraat en de Cornelis van Bijnkershoekstraat, de bebouwing op de hoek van de Antony Moddermanstraat en de Struyckenstraat, de bebouwing op de hoeken van de Struyckenstraat en de Gerard Noodtstraat.

Het gevelbeeld van de eengezinswoningen is op punten aangetast. De glazen windschermen zijn uit onderhoudsoverweging verwijderd en de stalen kozijnen (in een lichte tint) en voordeuren (in afwisselend een donkere en lichte tint) zijn vervangen door houten exemplaren waardoor de verfijnde profilering teniet is gegaan en de geleding is veranderd. Het oorspronkelijke gevelbeeld is onherkenbaar bij de recent vernieuwde blokken die op duurzaamheidsvlak zijn verbeterd, maar waarvan de zo kenmerkende architectuur verloren is gegaan.

LEGENDA

STRUCTUREN

voetpad

weg op stadsniveau

wijkstructuur

openbaar groen

voortuinen

bomen

verspringing rooilijn

beeldbepalende rooilijn

OBJECTEN

beeldbepalende bebouwing
zowel architectonisch als stedenbouwkundig van waarde

stedenbouwkundige waarde
door schaal en maat, rooilijn, nok- en goothoogte draagt de bebouwing bij aan samenhangend beeld van de wijk, maar het gevelbeeld is erg aangetast

indifferent

FRICTIES

verrommeling in de buitenruimte
schuttingen, muren, hekwerken of verwaarloosd groen

structuur verstorende bebouwing
het gaat om gebouwen die nauwelijks relatie hebben met de omgeving, die zichtlijnen doorbreken of een afwijkende bouwhoogte of rooilijn kennen

In het plangebied zijn zes stedenbouwkundige ensembles te herkennen:

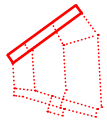

A
De kleinschalige bebouwing langs de Noord Brabantlaan vormt het gezicht van het plangebied, als onderdeel van de wijk Het Ven.

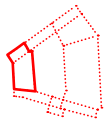

B
De bebouwing langs de Gerard Noodtstraat en ten westen daarvan (buiten plangebied) doet kleinschalig en dorps aan. De overgang naar de Noord Brabantlaan wordt gevormd door geknikte straten, begeleid door plantsoenen.

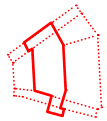

C
De kleinschalige bebouwing aan de Johannes Voetstraat vormt een vriendelijke toegang tot het centraal gelegen Hugo de Grootplein, een grote groene avenue die het hart vormt van het plangebied en is omkaderd door kleinschalige bebouwing.

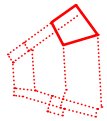

D
Het volume op de hoek van de Cornelis van Bijnkershoekstraat en Joan Melchior Kemperstraatheeft een afwijkende bouwhoogte en volume en onderbreekt de zichtlijn door haar afwijkende rooilijn.

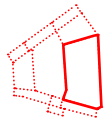

E
De lange straten vormen een samenhangend beeld door de zowel architectonisch als stedenbouwkundig zorgvuldige vormgeving.

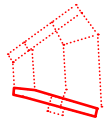

F
De bebouwing vormt een doorgaande wand met een enkele verspringing in rooilijn en richting (begeleid door een plantsoen), langs de Struykenstraat en Wielantstraat. Door verrommeling in de buitenruimte, structuur verstorende bebouwing en de recente renovaties heeft het straatbeeld kwaliteit verloren.

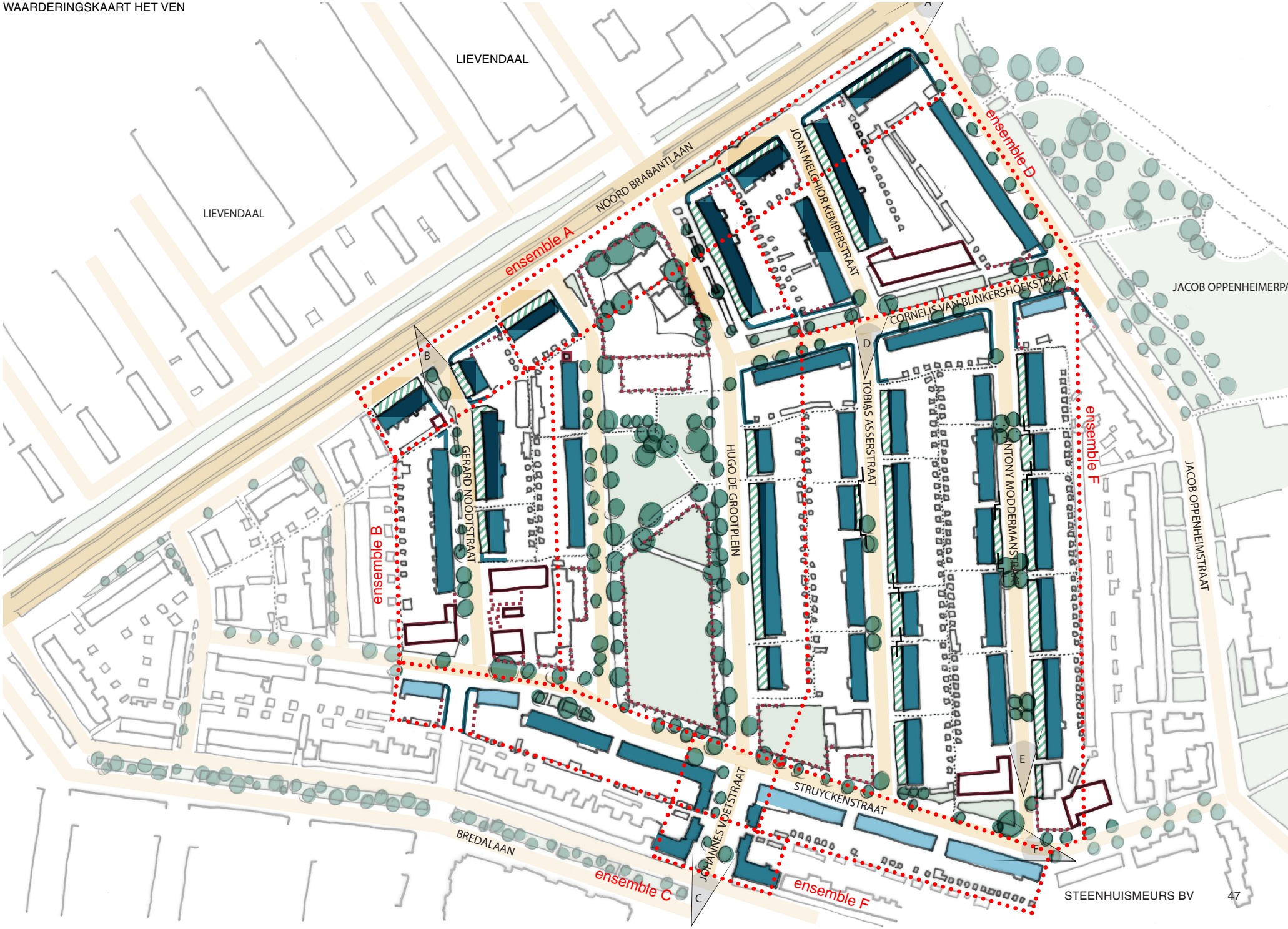
LIEVENDAAL
LIEVENDAAL
NOORD BRABANTLAAN
ensemble A
ensemble B
ensemble C
ensemble D
ensemble E
ensemble F
GERARD NOODTSTRAAT
HUGO DE GROOTPLEIN
JOAN MELCHIOR KEMPERSTRAAT
TOBIAS ASSERSTRAAT
CORNELIS VAN BIJNKERSHOEKSTRAAT
ANTONY MODDERMANSTRAAT
JACOB OPPENHEIMERPA
JACOB OPPENHEIMSTRAAT
STRUYCKENSTRAAT
JOHANNES VOETSTRAAT
BREDALAAN
A
B
C
D
E
F

3.2 AANBEVELINGEN

Als laatste stap maken we een vertaling van de waarden naar aanbevelingen voor de toekomst. Onderstaande aanbevelingen zijn gericht op toekomstige ontwikkelingen in de bebouwing en de openbare ruimte van het plangebied. Met andere woorden: hoe kan bij toekomstige ontwikkelingen rekening gehouden worden met de bestaande kwaliteiten, en wat kan zowel de bebouwing als de openbare ruimte aan eventuele ingrepen en toevoegingen verdragen, zonder dat de oorspronkelijke opzet wordt aangetast. De aanbevelingen zijn op basis van de waardering opgesteld.

CULTUURHISTORIE

- Grijp toekomstige ontwikkelingen aan om de identiteit van de wijk te herstellen en versterken. Zorg dat het plangebied als 'glaswijk' zijn onderscheidende kwaliteit terug krijgt in Eindhoven: herkenbaar met de samenhangende groenaanleg, een zorgvuldige en functionele wijkopbouw met aandacht voor licht, lucht en ruimte, typologie en een uitgesproken architectuurbeeld.
- Deel het verhaal van de wijk met de bewoners.
- Bedenk hoe het arboretum Eindhoven een nieuwe betekenis kan krijgen. Enerzijds door het groenbeheer voort te zetten in de geest van F. Fontaine. Anderzijds door samen met private partijen als een bewonerscommissie, Stichting Wederopbouw Eindhoven of het IVN in de vorm van natuureducatie aandacht te besteden aan het bijzondere groen van Het Ven. Als voorbeeld kan de bewonersbetrokkenheid bij het arboretum in de Hengelose wijk Klein Driene dienen.
- Houdt in gedachte dat de wijk voort is gekomen uit het streven van zowel opdrachtgever als ontwerper naar betaalbare en goede arbeiderswoningen. Voor de huidige sociale huurwoningen zijn betaalbaarheid en kwaliteit nog altijd wezenlijke aspecten.

STEDENBOUW

- Beschouw bij eventuele stedenbouwkundige ingrepen het plangebied steeds in samenhang met de rest van de wijk Het Ven.
- Behoud de contouren van het plangebied als duidelijke eenheid ingeklemd tussen de Bredalaan, Noord-Brabantlaan en het Jacob Oppenheimerpark, en de stedenbouwkundige opzet van straten evenwijdig aan het langgerekte Hugo de Grootplein. Houdt met eventuele toekomstige stedenbouwkundige ingrepen rekening met de toegangen langs de beide uitvalswegen ter hoogte van het Hugo de Grootplein, die enerzijds worden begeleid door de geknikte straten en anderzijds de winkelblokjes.
- Houdt rekening met de samenhang (in opzet en schaal) van de wijk Het Ven met de wijk Lievendaal aan de noordzijde van de Noord Brabantlaan.
- Behoud de zichtlijnen op de Theresiakerk. Behoud de Johannes Voetstraat als verbinding met het Sint Theresiaplein, (van oudsher) het parochiaal centrum van Het Ven.
- Behoud en versterk waar mogelijk de structuur van het oorspronkelijke plan en probeer bij sloop-nieuwbouw zo gebundeld mogelijk in te grijpen – hetzij in de randen, hetzij in bepaalde bouwvelden. Zorg dat nieuwe structuren passen bij de verkavelingslogica en architectonische uitgangspunten van de wijk – bouw dus door in de geest van Van den Broek. Laat stedenbouwkundige ingrepen zich voegen in de opzet, typologie, hoogtes en voorgevelrooilijnen van het oorspronkelijke bouwplan en handhaaf het asymmetrische straatprofiel, met voortuinen behorende bij de woonblokken op het oosten, en het principe van verspringende blokken.
- Het groen is een belangrijk onderdeel van de

stedenbouwkundige structuur. Behoud en revitaliseer de samenhangende groenstructuur. Investeer in plantsoenstroken en de hagen als erfafscheiding. Laat de auto niet nog verder groenruimte doen afnemen. Geef hiernaast door waardevolle bomen te inventariseren en sparen een nieuwe betekenis aan arboretum Eindhoven.

- Koester het Hugo de Grootplein als groen hart en versterk de sociale functies zoals speelgelegenheden. Respecteer het groenontwerp uit de jaren vijftig met onder meer de open ruimte, de diagonale paden en de omkadering door de bomenrij. Ontdoe waar mogelijk hekwerk; wees alert op verdere verrommeling; voorkom verdere privatisering van het openbaar groen.

ARCHITECTUUR

- Om de identiteit van de wijk Het Ven te kunnen behouden is het aan te bevelen om de oorspronkelijke ontwerpideeën als vertrekpunt voor toekomstige planvorming te nemen.
- Gebruik ingrepen aan de panden om het architectonisch beeld te herstellen of daar een nieuwe verfijnde interpretatie aan te geven.
- Bij recente renovaties is niet zorgvuldig omgegaan met het kenmerkende gevelbeeld van de woningen. Behoud of herstel waar mogelijk het krachtige, en tegelijkertijd verfijnde architectonisch beeld van de jaren veertig. Dat betekent bijvoorbeeld: dat bij eventuele vervanging van voordeuren en raamkozijnen wordt teruggegrepen op de de oorspronkelijke materialen, maatvoering, detaillering en kleurstelling; breng het staal van de balkons en leuningen terug in respectievelijk een lichte en donkere kleurstelling; onderzoek alternatieven voor de oorspronkelijke toepassing van staal; herstel metselwerk en ontdoe deze plaatselijk van de witte verflaag; pas geen buitengevelisolatie toe en pas op met het aanbrengen van zonnepanelen op het dak; maak het schoon beton weer zichtbaar door onder meer de luifel van trespabekleding te ontdoen. Breng de windschermen terug, om de ‘glaswijk’ weer herkenbaar te maken.
- Onderzoek de bouwfysische staat van de woningen (onder andere het metselwerk) en grijp noodzakelijke vernieuwing aan om te voldoen aan hedendaagse eisen en wensen op het gebied van duurzaamheid, zonder voorbij te gaan aan de oorspronkelijke architectuur.
- Schenk aandacht aan de geleidelijke overgang tussen privé en openbaar door ook bij sloop-nieuwbouw ruimte te geven aan voortuinen. Handhaaf de lage betonnen rand als erfafscheiding en onderzoek of terugkeer van een bijbehorende, lage haag mogelijk is.
- Kleuronderzoek is aan te bevelen, om de originele kleuren te achterhalen.

BRONNEN EN NOTEN

ARCHIEVEN
Regionaal Historisch Centrum Eindhoven [RHCe]
Het Nieuwe Instituut [HNI]

LITERATUUR

R. Stroink, Ir. J.H. Van den Broek. *Projekten uit de periode* 1928-1948, Delft 1981.
G. Andela, *Licht op groen : parken en plantsoenen in Eindhoven*, Eindhoven 2005.
P. Beekman, *Eindhoven stadsontwikkeling 1900-1960*, Mierlo 1982.
BouwhulpGroep, *Complex 9 't Ven: modern wonen in traditie. Haalbaarheidsonderzoek 363 eengezinswoningen 't Ven te Eindhoven*, juni 2009.
A. Blom, B. Jansen en M. van der Heiden, *De typologie van de vroeg-naoorlogse woonwijken*, Amersfoort 2004.
N. de Boer en D. Lambert, *Woonwijken. Nederlandse stedenbouw 1945-1985*, Rotterdam 1987.
K. Bosma, *J.M. de Casseres, de eerste planoloog*, Rotterdam 2003.
M. Daru-Schoemann, M. Koenders e.a. (Provincie Noord-Brabant), *Cultuurhistorische inventarisatie Noord-Brabant M.I.P. Gemeente Eindhoven*, 1993.
'Eindhoven vecht met woningtekort', in: *De Volkskrant 24* april 1947.
Gemeente Eindhoven, *Bestemmingsplan Strijp buiten de Ring*, 2004.
Gemeente Eindhoven, *Groen beleidsplan*, 2017.
A. Heerding, *Een onderneming van vele markten thuis, Geschiedenis van de NV Philips' Gloeilampenfabrieken, Deel II (1891-1922)*, Leiden 1986.
H. Ibelings, *Van den Broek en Bakema 1948-1988 architectuur en stedenbouw 'de functie van de vorm'*, Rotterdam 2000.
J. Kuiper, 'Eindhoven als woonstad', in: *Bouw 40* (1947), pp. 327-329.
J. Kuiper en W. Vroom, 'Uitbreiding van Eindhoven', in: *Tijdschrift voor stedenbouw en volkshuisvesting 10* (1949), pp. 153-158.
De loods architecten en adviseurs, *Onderhoud 186 woningen. Fase 2 't Ven Eindhoven Geplaatst in een Cultuur Historisch Perspectief*, februari 2019
H. Marijnissen, 'Voordelig van het gas af: in Eindhoven lukt het', in: *Trouw* 19 januari 2019.
J.M.P. van Oorschot (red), *Eindhoven, een samenleving in verandering*, Eindhoven 1982.
Ad Otten, *Volkshuisvesting in Eindhoven*, Zeist 1987.
A. Otten, *Philips' woningbouw 1900-1990, Fundament van Woningstichting Hertog Hendrik van Lotharingen*, Zaltbommel 1991.
J.J. Vriend, *Bouwen als sociale daad, 50 jaar woningbouw Philips*, Eindhoven 1963.

WEBSITES
www.delpher.nl
www.eindhoveninbeeld.com
www.stichtingwederopbouweindhoven.nl
www.topotijdreis.nl
www.wijkhetven.nl

NOTEN

1 HNI Archief CASS. 225 en 227.
2 Bosma 2003, p 64.
3 Otten 1987, p. 29 ev.
4 Otten 1991, pp. 114 en 119.
5 Otten 1991, pp. 106-123.
6 RHCe Archief 10161 Dienst Gemeentewerken 1920-1945, inv. nr. 170.
7 RHCe Archief 10161 Dienst Gemeentewerken 1920-1945, inv. nr. 418.
8 RHCe Archief 10161 Dienst Gemeentewerken 1920-1945, inv. nrs. 170 en 417.
9 Rhce Kaarten 55816 en 55818.
10 'Eindhoven vecht met woningtekort', in: *De Volkskrant* 24 april 1947.
11 Kuiper 1947, pp. 327-329.
12 Kuiper en Vroom 1949, p. 154.
13 Kuiper 1947, pp. 327-329.
14 Heerding 1986, p. 312.
15 Otten 1987, p. 96-98.
16 HNI Archief BROX.110408978 plan 'Strijp' 1941.
17 Otten 1987, p. 96 en Otten 1991, p. 152.
18 Otten 1991, pp. 156-159.
19 Andela 2005, p. 45.
20 De Boer en Lambert 1987, pp. 24-25.
21 Stroink 1981.
22 Otten 1987, p. 98.
23 HNI Archief BROX.110408978 plan 'Strijp' 1941.
24 HNI Archief BROX.110408978 plan 'Strijp' 1941.

COLOFON

Dit onderzoek werd uitgevoerd door SteenhuisMeurs in opdracht van Gemeente Eindhoven en Woonstichting ‘thuis.

Projectteam SteenhuisMeurs:
Prof. dr. ir. Paul Meurs, Victorien Koningsberger MA, ir. Eline Hoftiezer.

SteenhuisMeurs BV, Paterswolde - Rotterdam
Hoofdweg 255 9765 CH Paterswolde
050 3080100
www.steenhuismeurs.nl

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van SteenhuisMeurs. Let op: Op de afbeeldingen in deze rapportage kunnen auteursrechten van toepassing zijn. Wij zijn niet aansprakelijk voor schade die voortkomt uit het ongeoorloofd gebruik van het beeldmateriaal in deze uitgave.

Wij hebben ons best gedaan om alle rechthebbenden met betrekking tot het beeldmateriaal in dit rapport te achterhalen. Als u denkt dat uw materiaal zonder voorafgaande toestemming is gebruikt, neem dan contact met ons op.

© SteenhuisMeurs BV, Paterswolde - Rotterdam

© STEENHUISMEURS, MEI 2019